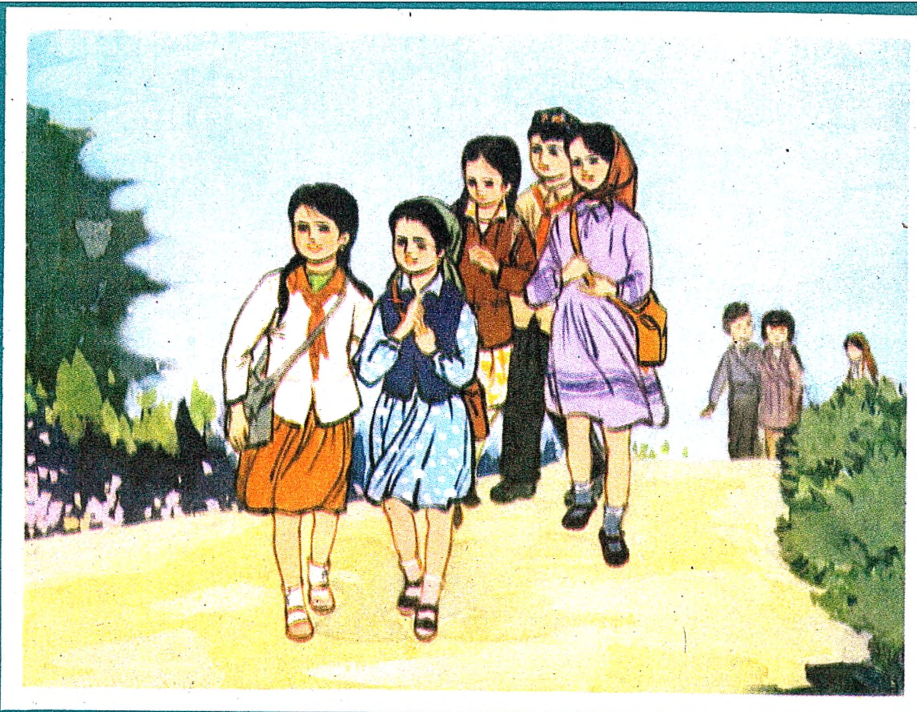

5 يىللىق باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۈچۈن دەرسلىك

ئەدبيات

5 - قىسىم

(3 - يىللىقلار ئۈچۈن)

شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى

ئۈزۈمدىن مول - ھوسۇل.

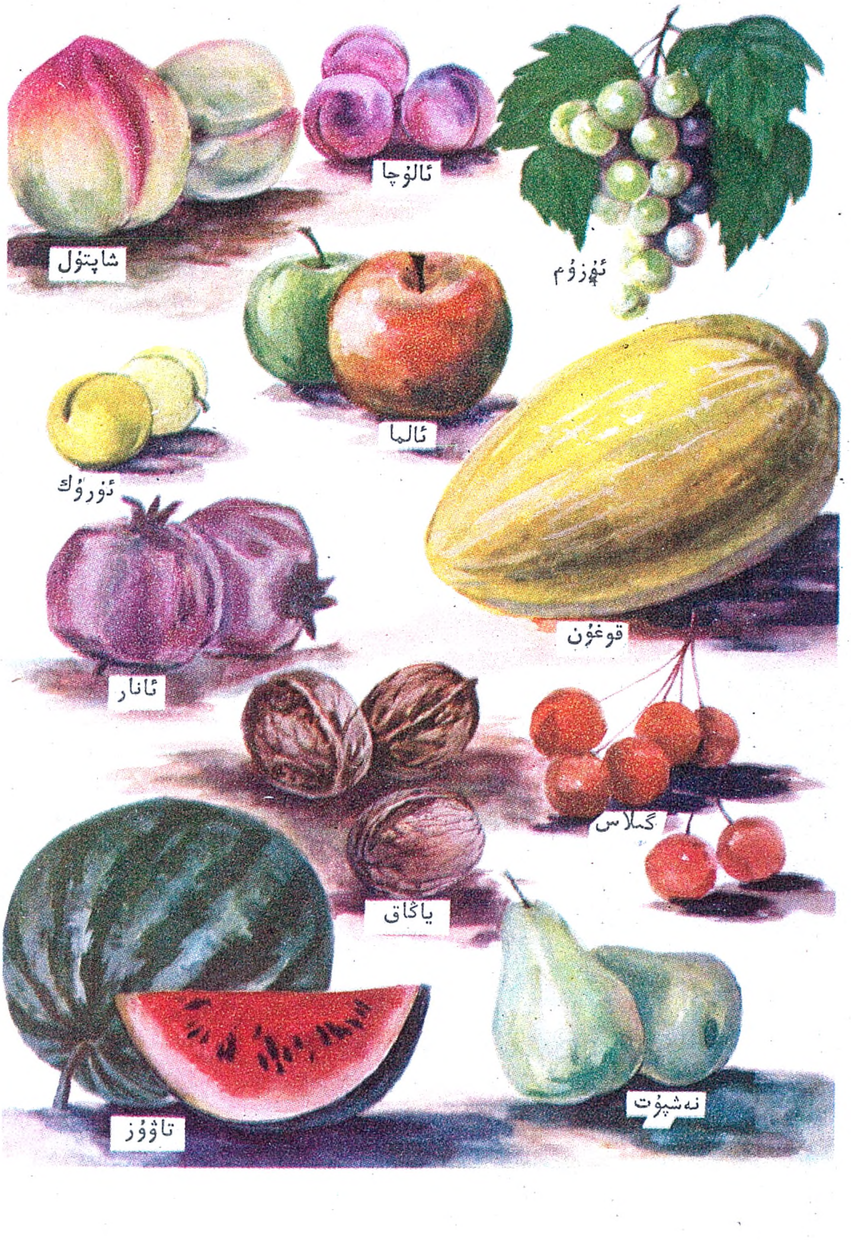
شاپتول
ئالوچا
ئۈزۈم
ئالما
ئۆرۈك
قوغۇن
ئانار
ياڭاق
گىلاس
تاۋۇز
نەشپۈت

نەشرىياتتىن

قولىڭىزلاردىكى بۇ باشلانغۇچ مەكتەپ 3 - يىللىق 1 - مەۋسۇم (5 - قىسىم) ئەدەبىيات دەرسلىكى 1981 - يىلى تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنغان ئىدى. ئۇ چاغدا بۇ دەرسلىكنى تۈزۈشكە يولداش قېيۇم مۇتەللىپ، ئايشەم پەيزۇللالار قاتناشقان، تەھرىرلىكىنى يولداش تۇرسۇن مەخسۇت ئىشلىگەن ئىدى.

بۇ قېتىم كەڭ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پىكىر - تەكلىپلىرىگە ئاساسەن، بۇ دەرسلىككە مۇۋاپىق ھالدا تۈزىتىش كىرگۈزۈپ ۋە دەرسلىك مەزمۇنىنى تولۇقلاپ قايتا نەشر قىلدۇق. بۇ قېتىمقى تۈزىتىپ، تولۇقلاپ نەشرگە تەييارلاش خىزمىتىگە يولداش ئابلەت قاسىم، مەريەم ئابدىراخمان، ئايشەم پەيزۇللالار قاتناشتى.

1984 - يىل 6 - ئاي

مۇندەرىجە

1. ئوقۇش باشلاندى 1
2. يۈرۈڭلار دوستلار مەكتەپكە 4
3. دەرس ئارىلىقىدىكى 10 مىنۇت .. 7
*4. ئۆمەرنىڭ دوستلۇغى 11
5. ۋاقىت 16
6. كەكلىكلەر 18
7. باغۋەنچىلىك 26
8. بەختىيار ۋە ئالما كۆچىتى 31
Δ9. كۆز پەسلى 37
10. يامغۇر 40
11. كىچىك ئالاقىچى 43
Δ12. ئەكبەر 49
13. ئانا 53
*14. زۇمرەت ۋە قىممەت 55
15. ئورنىنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر 67
16. خاسىيەتلىك قار 73

*17. قار 77
18. شىۋىرغاندا 79
19. چوڭ قارلىق تاغ.................. 85
20. لوشىڭجياۋ 91
*21. دەپتەرلەرنىڭ سۆھبىتى........... 95
22. گۈل بەرگىنىدەك.................. 99
23. لېنىن ماقالىنى قانداق يازاتتى ... 101
24. شامال چاقپەلىگى ياساش ھەققىدە
ھېكايە............................... 105
25. لى شىجىن......................... 110
سۆز قالدۇرۇش خېتى 115
26△ يۇتكەن پالتا 117
27. نەسرىدىن ئەپەندى لەتىپىلىرى: 119
كۆزۈڭ ئاغرىسا، قولۇڭنى تارت ... 119
تىرناق ياردىسى..................... 120
28. گۈلبەختىم 122
29. نەشپۈت يېيىش..................... 124
*30. سالامنىڭ سەۋدىسى 127

* بەلگىسى قويۇلغانلار ئوقۇش تېكىستلىرى

△ بەلگىسى قويۇلغانلار مۇستەقىل ئوقۇش تېكىستلىرى

1. ئوقۇش باشلاندى

بۇگۇن بىرىنچى سېنتەبىر. ھاۋا ئو-چۇق. ئاسمان كۆپ - كۆك ۋە سۈزۈك. كو-چىلار بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ، خوشال - خوراملىق بىلەن توپ - توپ بو-لۇپ، مەكتەپكە كېتىۋاتقان بالىلار بىلەن جانلىنىپ كەتكەن ئىدى.

كۈلۈپ چىققان كۈن مەكتەپكە يورۇق ۋە ئىللىق نۇرىنى سەپمەكتە.

مەكتەپ دەرۋازىسىنى كەڭ ئېچىپ قو-يۇپ، ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك بالىلىرىنى كۈتۈ-ۋالماقتا.

ئەنە، مەكتەپكە رەتلىك ۋە پاكىز كىيىن-گەن بالىلار كىتاپ، دەپتەرلەر لىق قاچىلان-غان بوخچىلىرىنى ئېسىشىپ كىرىپ كەلمەكتە.
ئۇلار خۇددى يېقىن تۇققان - قېرىنداشلار-دەك بىر - بىرى بىلەن قول ئېلىشىپ ۋە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمەكتە.

بالىلار ئۆزلىرىنىڭ قەدىردان مۇئەللىمە-
لىرىنى سېغىنىشتى، ئۇلار مۇئەللىمىلىرىنى
تولىمۇ ياخشى كۆرىدۇ ۋە ھۆرمەت قىلىدۇ.
ئەمدىلا 3 - سىنىپقا كۆچكەن ئوقۇغۇ-
چى جۇرئەت مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كى-
رىپلا ئوقۇتقۇچىسى مېھرىگۈلنى كۆردى-دە،
ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ سالام بەردى.
بالىلار كەينى-كەينىدىن يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ،
سىنىپ تەربىيىچىسىنى ئورىۋېلىشتى. باشقا
ئوقۇغۇچىلارمۇ مەكتەپ مەيدانىدا ئوقۇتقۇ-
چىلار بىلەن كۆرۈشۈپ قىزغىن سۆزلەشتى.
بالىلار ئۆزلىرى ئۆستۈرگەن گۈللۈك
ۋە دەرەخلىكلەرنى تاماشا قىلىشتى. بەزىلى-
رى سىنىپلىرىنى، مەكتەپ كارىدورلىرىنى،
ھويلا - ئارامىلارنى سۈپۈرۈپ تازىلىدى.
بەزىلىرى توپ - توپ بولۇۋېلىپ، تەتىلدە
بارغان جايلىرى ۋە كۆرگەن كىنو - تىيا-
تىرلىرى توغرىلىق قىزغىن پاراڭلاشتى.
دەرسكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىندى.
ئوقۇغۇچىلار ھەرقايسىسى ئۆز سىنىپ-
لىرىغا قاراپ رەتلىك تىزىلىشىپ كىرىپ
كېتىشتى. بىردەمنىڭ ئىچىدىلا مەكتەپ ئى-

چى جىمجىت بولۇپ قالدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى توغرا، راۋان ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. ئوقۇش باشلىنىشى بىلەن كوچىلار ۋە مەكتەپ ئىچىدە قانداق جانلىنىش بارلىققا كەلدى؟

3. تېكىستتىن تەسۋىرىي جۈملىلەرنى تېپىپ ئوقۇڭلار.

4. «بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا مەكتەپ ئىچى جىمجىت بولۇپ قالدى» دېگەن جۈملە قانداق مەنىنى ئىپادىلەيدۇ؟

5. يازلىق تەتىلدە سىلەر قەيەرلەردە بولدۇڭلار ۋە نېمە ئىشلارنى قىلدىڭلار؟ ئاۋال سۆزلەڭلار، ئۇنىڭدىن كېيىن سۆزلىگەنلىرىڭلار ئاساسىدا يېزىپ چىقىڭلار.

2. يۇرۇغلار دوستلار مەكتەپكە

ۋەتىنىمىز گۈزەل باغ،
بىز شۇ باغنىڭ مىۋىسى.
ئۇلۇغ ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ،
دېلىچىگى، ئىگىسى.

قېنى دوستلار يۇرۇغلار،
شۇ گۈزەل باغ مەكتەپكە.
ئىلىم - بىلىم كانىدا،
دىللار تولسۇن ھىكمەتكە.

ئەلا ئوقۇپ، تىرىشىپ،
بىللە ئالغا باسايلى.
داۋانىنى بىلىمنىڭ،
غەيرەت بىلەن ئاشايلى.

قېنى دوستلار يۇرۇغلار،
شۇ گۈزەل باغ مەكتەپكە.

ئىلىم ـ بىلىم كانىدا،
دىللار تولسۇن ھىكمەتكە.

پەن ـ بىلىمدىن ۋەتەنگە،
مېۋە بېرىش ئەھدىمىز.
يېڭىلىقلار ئىچىدە،
نۇرغا تولسۇن بەختىمىز.

قېنى دوستلار يۈرۈڭلار،
شۇ گۈزەل باغ مەكتەپكە.
ئىلىم ـ بىلىم كانىدا،
دىللار تولسۇن ھىكمەتكە.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

Altunoq

2. ئاپتور بۇ شېئىردا ئوقۇغۇچىلارنى نىمىگە دەۋەت قىلغان؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

3. شېئىردا مەكتەپ ۋە ئوقۇغۇچىلار نىمىگە ئوخشىتىلغان؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ۋە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرگە جۈملە تۈزۈڭلار.

كېلەچەك، بىلىم كانى، ھىكمەت، ئەھدىمىز، بەخت، ۋەتەن، بىلىم

5. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار ۋە شېئىرنىڭ 2-، 3-، 5-كۇپلېتلىرىنى يادقا يېزىڭلار.

3. دەرس ئارىلىغىدىكى 10 مىنۇت

دەرستىن چۈشۈش قوڭغۇرىغى چېلىندى. ئوقۇغۇچىلار سىنىپلاردىن چىقىپ تەنتەربىيە مەيدانىغا يۈگۈرۈشتى. بىر دەقىقىنىڭ ئىچىدە مەيدان جانلىنىپ كەتتى. ھەر كىم ئۆزى خالىغان ئويۇنلارنى ئويناماقتا ئىدى.

مەكتەپ ھويلىسىنىڭ شەرقىي تېمى يېنىدا بىر تىكتاك توپ تاختىسى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئورىۋالغان بالىلار توپىدىن پات - پات بارىكاللا ۋە خوشال كۈلكە ئاۋازى ياڭراپ تۇراتتى. تىكتاك توپ ئويناۋاتقان كىچىك ئەزىمەتلەر نىمە دىگەن ماھىر - ھە! يېڭىش - يېڭىلىشنى بىر نومۇر ھەل قىلىسىمۇ، ئۇلار ئوينىغاندا شۇنداق تىركىشەتتىكى، ھەتتا توپ 10 قېتىملاپ ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا ئۆتۈپ تۇرسىمۇ، ھەر ئىككى تەرەپ نومۇر ئالالمايتتى.

تىكتاك توپ تاختىسىنىڭ ئوڭ يېنىدىكى

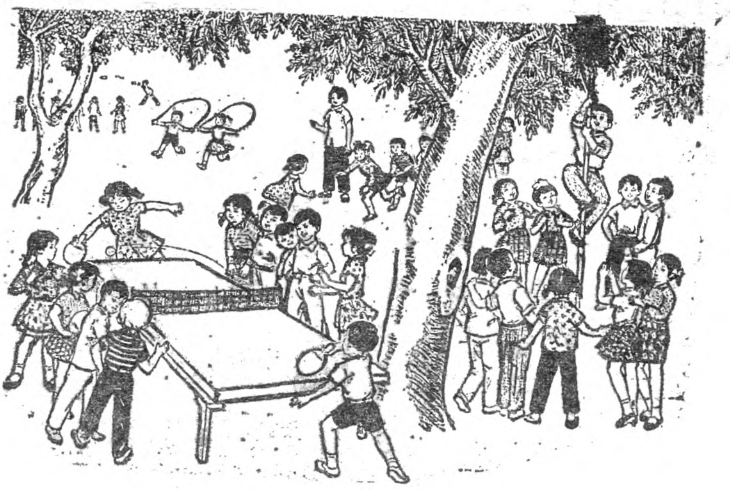

يوغان دەرەخ ئاستىدىمۇ نۇرغۇن بالىلار چۆرىدىشىپ تۇراتتى.

بەزى بالىلار دەرەخكە ئېسىلغان خادى- لارغا يامىشىۋاتاتتى. بىر چوڭراق بالا خادى- دىن سىيرىلىپ چۈشۈشىگە، كىچىككىنە بىرى بىر ئىرغىپلا خادىنى چىڭ تۇتۇپ خۇددى كىچىك مايمۇندەك ئەپچىللىك بىلەن يامىشىپ، تېزلىك بىلەن يۇقۇرى ئۆرلەشكە باشلىدى. ئۇ بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا خادىنىڭ ئۇچىغا چىقتى - دە، ئىنتايىن خوشاللىق بىلەن تۆ- ۋەنگە كۈلۈپ قارىدى.

قۇم خالتا ئويۇنى بالىلارنىڭ تولىمۇ
ياقتۇرىدىغان ئويۇنلىرىنىڭ بىرى. بالىلار
مەيداننىڭ غەربىي تەرىپىدىكى تام تۈۋىدە
گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ غەيرەت بىلەن ئوي-
ناشقا باشلىدى. قارىمۇ - قارشى تۇرغان
ئىككى توپ بالىلار ئوتتۇرىدا تۇرغان بالى-
غا قۇم خالتا بىلەن شىددەتلىك ھۇجۇم قى-
لاتتى. ئوتتۇرىدىكى بالا پۈتۈن دىققىتى
بىلەن قۇم خالتىنىڭ ئۇچۇپ كېلىدىغان تە-
رىپىگە قاراپ كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى.
قۇم خالتا ئېتىلغان ھامان ئۇ ئۆزىنى قا-
چۇراتتى ياكى ئىگىز - پەس سەكرەيتتى.
قۇم خالتا تېز سۈرئەتتە كەلسە، ئۇ ئەپچىل
ھەركەت بىلەن سەكرەپ ئۇنى ئۆتكۈزۈۋې-
تەتتى. قۇم خالتا ئارقا تەرەپتىن كەلسە ئۇ
چاققانلىق بىلەن بۇرۇلۇپ، كاپ قىلىپ تۇ-
تۇۋالاتتى. ئۇ غەلىبە قىلغاندا، قەلبى ياي-
راپ خۇشاللىقتىن سەكرەپ كېتەتتى.
دەرس ئارىلىقىدىكى پائالىيەتلەر ھە-
قىقەتەن مەزمۇنلۇق ۋە خىلمۇ - خىل بول-
غاچقا، مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە بەزىلەر
رېزىنكە ئاتلىغۇچ ئوينىسا، بەزىلەر ئاغامچا

AltunOq

سەكرەۋاتاتتى، بەزىلەر تەپكۈچ تېپىشىۋاتاتتى. 1 - يىللىقتىكى كىچىك ساۋاقداشلارنىڭ مۇئەللىمىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئوينىغان «ساننىڭ چۆجە ئېلىشى» دېگەن ئويۇنى تولىمۇ قىزىقارلىق ئىدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستتە ئاساسەن 3 خىل پائالىيەت يېزىلغان بولۇپ، بىرىدىن بىرى كونكرېت يېزىلغان. سىلەر تېكىستنىڭ 3 - ۋە 4 - ئابزاسلىرىنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ، ئاپتورنىڭ خادىغا يامىشىش بىلەن قۇم خالتا ئويۇنىنى قانداق كونكرېت يازغانلىقىغا دىققەت قىلىڭلار.

2. دەرس تېكىستىنى ئىچىڭلاردا ئوقۇڭلار.

3. تېكىستتە 10 مىنۇتلۇق دەم ئېلىش مەزگىلىدىكى پائالىيەتلەر قانداق تەرتىپتە بايان قىلىنغان؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تېكىستنىڭ يېزىلىش ئۇسۇلىنى ئۆگىنىپ، شۇ ئۇسۇل بىلەن «تەنتەربىيە يىغىنى» دېگەن تېمىدا مەكتىپىڭلاردا بولۇپ ئۆتكەن تەنتەربىيە يىغىنىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى قىسقىچە يېزىپ چىقىڭلار.

*4. ئۆمەرنىڭ دوستلۇغى

ئۆمەر بىلەن پولات يېقىن دوستلاردىن ئىدى. ئۇلار بىر سىنىپتا ئوقۇيتتى، دائىم بىللە دەرس تەييارلايتتى ۋە بىللە ئوينايتتى.

بىر كۈنى ئۆمەر دوستى پولاتنىڭ ئۆيىگە دەرس تەييارلاش ئۈچۈن باردى. ئۇ دوستىنىڭ پۇتىنى ئۇۋۇدلاپ، ۋاي - ۋايلاپ ئولتۇرغىنىنى، بىر پۇتىنىڭ ئاق لاتا بىلەن تېڭىپ قويۇلغانلىغىنى كۆردى.

ئۆمەر ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭدىن نىمە بولغانلىغىنى سوردى.

پولاتنىڭ ئاپىسى:

— قاردىمامسەن بالام، بۇنىڭغا بىر كېلىشمەسلىك كېلىپ، پۇتىنى قايرىۋاپتۇ، شور پاختا قىلىپ تېڭىپ قويدۇم، — دىدى.

ئۆمەر دوستىغا ئېچىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق بىللە ئولتۇردى. ئۇ دوستىنىڭ دەك-

تەپكە بارالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ تىت ـ تىت بولدى.

پولاتمۇ پۇتىنىڭ ئاغرىۋاتقىنىغا قارى ـ ماي، مەكتەپكە بارالماي ساۋاقداشلىرىدىن كېيىن قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ھەسرەت چەكمەكتە ئىدى. ئۇلار ئىككىسىلا چوڭقۇر ئويغا چۆمۈپ، جىم ئولتۇرۇشۇپ قالدى. بىر ھازادىن كېيىن ئۆمەر جانلىنىپ دوستىنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

— پولات، ئەتە مەن سېنى مەكتەپكە ئېلىپ بارىمەن، — دېدى. ئۇنىڭ ھاياجانلانغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

پولات ھەيران بولۇپ:

— قانداق ئېلىپ بارىسەن؟ — دېدى.

سېنى يۈدۈپ ئېلىپ بارىمەن، — دېدى قەتئىيلىك بىلەن ئۆمەر.

تەسىرلەنگەن ھالدا دوستى ئۆمەردىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇرغان پولات نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى ... ئۇنىڭ قاپ ـ قارا، دۈپ ـ دۈگىلەك كۆزلىرىدە دوستلۇق مېھرى چاقناپ تۇراتتى.

ئەتىسى ئۆمەر پولاتنى يۈدۈپ كوچىغا

چىقتى. پولاتنىڭ ئانىسى ئۇلارنى خېلى يەر-
گىچە ئەگىشىپ كەلدى. مەكتەپكە ماڭغان
بالىلار ئۆمەر بىلەن پولاتنى ئورىۋېلىشتى.
بالىلار پولاتنىڭ ئەھۋالىنى، ئۆمەرنىڭ دوس-
تىنى يۇدۇۋالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ،
ئۆمەرنى ماختاشتى. ئۇلار ئولاش - چولاش
بولۇپ، پولاتنى دەممۇ - دەم كۆتىرىشىپ
مەكتەپكە ئېلىپ باردى. شۇ كۈندىن باشلاپ
ئۆمەر بىر ھەپتىگىچە دوستى پولاتنى يۇ-

دۇپ مەكتەپكە ئاپىرىپ - ئەكىلىپ يۈردى.

خەلق ماقاللىرى:

بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس، بىر يامانلىق (ئۇنتۇلماس).

دوستنىڭ دوستلۇغى بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بىلىنەر.

دوستقا مۇھەببەت،

دۈشمەنگە نەپرەت.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك، راۋان ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. ئۆمەر دوستىغا قانداق ياردەم بەردى؟ تەپسىلى سوزلەپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار ھەمدە ئۇلارنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

1) ئۆمەر دوستىنىڭ مەكتەپكە بارالمايدىغانلىغىنى ئويلاپ تىت - تىت بولدى.

2) پولاتمۇ مەكتەپكە بارالماي ساۋاقداشلىرىدىن كېيىن قالىدىغانلىغىنى ئويلاپ ھەسرەت چەكمەكتە ئىدى.

3) پولاتنىڭ قاپ - قارا، دۈپ - دۈگىلەك كۆزلىرىدىن دوستلۇق مېھرى چاقنايتتى.

4. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنىڭ قايسىسى باشتا، قايسىسى

ئوتتۇردا. قايسىسى ئاخىردا كەلسە توغرا بولىدۇ؟ رەتلەپ يېزىڭلار.

1) دوستى ئۆمەر ئۇنى يوقلاپ كەلدى.

2) ئۆمەر دوستىغا ئېچىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق بىللە ئولتۇردى.

3) پولات دىققەتسىزلىكتىن پۇتىنى رىدۇپلىپ، مەكتەپكە بارالمىغان ئىدى.

5. ۋاقت

«ۋاقت دگەن ئاتقان ئوق»
ئۇ يانمايدۇ كەينگە.
ۋاقت بلەن بەسلشپ،
بز چۆشەيلى بەيگگە.

ھەرگز چالا قالمسۇن،
بۇگۈنكى ئش ئەتگە.
ھېردپ قالسا ئېتمز،
يېتەلمەيمز پەللگە.

ۋاقت ئوقتەك ئۆتمەكتە،
ۋەتەن بزنى كۈتمەكتە.
ئلگرلەيلى چوققغا،
ئقبال قاراپ كۈلمەكتە.

كۆنۈكمە:

1. شېئرنى ئۈنلۈك، ھسسياتلق قلپ ئوقۇشنى مەشق قلڭلار.

2. شېئىردىكى ھەر بىر كۇپلېتنىڭ مەزمۇنىنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا قىسقىچە بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. شېئىردا ۋاقىت نىمىگە ئوخشىتىلغان؟ نىمە ئۈچۈن؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

بەيگە، پەللە، ئىقبال

5. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.

Altunoq

6. كەكلىكلەر

(چۆچەك)

بار ئىكەن - يوق ئىكەن، ئۆتكەن زا-
ماندا ئاق تاغنىڭ ئالدىدا، قارا تاغنىڭ كەي-
نىدە بىر توپ كەكلىكلەر بولغان ئىكەن. ئۇ-
لار بەك ئىناق ياشايدىكەن، دائىم ئۆزلىرى-
نىڭ قېرى باشلىقىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئىش
ئېلىپ بارىدىكەن.

كۈنلەردىن - كۈنلەر، ئايلاردىن - ئاي-
لار ئۆتۈپتۇ. قېرى باشلىق بىر كۈنى ھەم-
مە كەكلىكلەرنى ئۆز ئەتراپىغا يىغىپ، ئۇلار-
غا شۇنداق ۋەسىيەت قىپتۇ:

— بالىلىرىم، بىز ھازىرغىچە بەك ياخ-
شى ياشاپ كەلدۇق، بىر - بىرىمىزنىڭ مەس-
لىھەتى بىلەن ئىش ئېلىپ باردۇق. مانا كۆ-
رۈپ تۇرۇپسىلەر، بىزنىڭ ئارىمىزدا تا مۇ-
شۇ كۈنگىچە ئۇرۇش - تالاش ياكى رەن-

جىپ ئاداۋەت ساقلاش دىگەن نەرسىلەر كۆ-
رۈلمىدى. ئەمدى مېنىڭ ئىككى پۈتۈم گۆر-
گە ساڭگىلاپ قالدى. مۇبادا ئۆلۈپ كېتىپ
قالسام، سىلەرگە كىچىككىنە ۋەسىيىتىمنى
ئېيتىپ قوياي:

بىرىنچى ۋەسىيىتىم: دائىم مۇشۇنداق
ياشاڭلار، ئۇرۇشماڭلار، باشلىغىڭلارنىڭ
مەسلىھىتى بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىڭلار.

ئىككىنچى ۋەسىيىتىم: ھىچقاچان تويتىن
ئايرىلماڭلار، يالغۇز ياشىماڭلار.

ئەڭ ئاخىرقى ۋەسىيىتىم: مۇشۇ كۆرۈن-
گەن قارا تاغنىڭ ئارقىسىغا ئۆتمەڭلار، ئە-
گەر بەك ئۆتكۈڭلار كېلىپ كەتسە، ھەممىڭ-
لار بىللە ئۆتۈڭلار، — دەپتۇ.

قېرى باشلىقنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان
كەكلىكلەر:

— خاتىرجەم بولۇڭ ئاتا، دىگەنلىرى-
ڭىزنىڭ ھەممىسىنى بىجا كەلتۈرىمىز، —
دەپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قېرى كەكلىك
ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يېڭى
باشلىغىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن بۇرۇنقىدىنمۇ

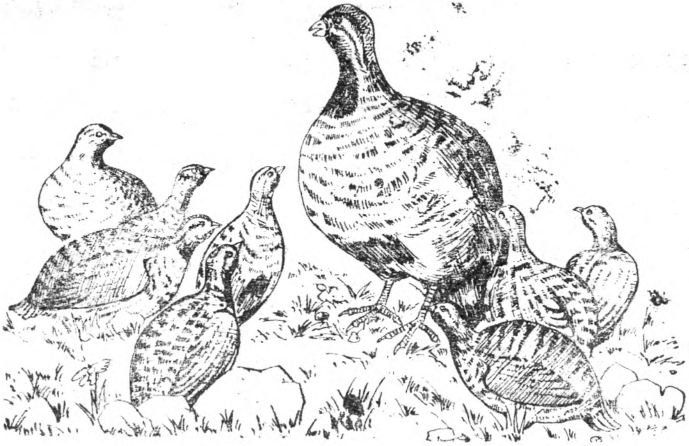

ياخشى كۇن كەچۇرۇپتۇ. بىر كۇنى چۇش
مەزگىلى بىلەن ھەممە كەكلىكلەر ئوۋدىن
قايتىۋاتقاندا، ئاردىن بىرى ئايرىلىپ قاپتۇ.
ئۇ كۆپ ۋاقىتلاردىن بېرى شۇنىلا ئويلاي-
دىكەن: «نىمە ئۇچۇن ئاتىمىز بىزنى تاغنىڭ
ئۇ قېتىغا ئۆتمەيلار، دەيدۇ، مۇشۇنىڭدا بىر
گەپ بار، (كۆزۈمنىڭ بارىدا شەھەر كۆر،
چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە) دەپتىكەن، تە-
ۋەككۇل قىلىپ بىر ئۆتۈپ باقمايمۇ» دىگەن
ئارزۇنى قىلىدىكەن. بۇگۇن شۇ ئارزۇسى
ئۇچۇن راسا ئوبدان بىر پەيت تۇغۇلغىنىغا
خوشال بولۇپ، قىن - قىنىغا پاتماي قارا

تاقڨا قاراپ ئۇچۇپتۇ.

ئۇچۇپتۇ - ئۇچۇپتۇ ... ئاز ئۇچۇپتۇ - كۆپ ئۇچۇپتۇ، ئاخىرى قارا تاقڨا يېتىپ بېرىپتۇ. شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، ھەممە ياق ياپ - يېشىل، سۇلار شاقىراپ ئېقىپ تۇرغان. بۇنى كۆرگەن كەكلىك: «ھە، ئا-تىمىز بىزدىن بۇ يەرلەرنى قىزغىنىپ، شۇ قىزىل تاشلىق گىياسىز تاغدىلا ئۆلۈپ كەت-سۇن، دەپ ئويلاپتىكەن - دە» دەپ ئىچ - ئىچىدىن تىت - تىت بولۇپ كېتىپتۇ. شۇن-داق ئۇچۇپ كېتىپ بارسا، بىر يەردە بىر ئوچۇم قوناق چېچىلىپ تۇرغان ئىكەن. كەك-لىكنىڭ نەپسى تاقىلداپ، شۇ قوناقڨا ئۆزد-نى ئېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا، ئۈگدەپ قالغان ئوۋچىنىڭ قولىدىكى يىپ سىلكىنىپ كېتىپ-تۇ. ئوۋچى شۇنداق بېشىنى كۆتەرسە، بىر كەكلىك قىلتاقتىكى قوناقنى يەۋاتقان ئىكەن. ئوۋچى دەررۇ يىپنى تارتقان ئىكەن، كەك-لىكنىڭ ئىككىلا پۇتى قىلتاقڨا چۈشۈپ قاپتۇ.

شۇ ۋاقىتتا ھېلىقى تاغدىكى كەكلىكلەر چۆرىدىشىپ ئولتۇرۇپ، بىر - بىرىنى سا-

AltunOq

ناشقا كىرىشىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا بىر كەك-
لىك يوق، ئاخىرى بۇلار شۇ كەكلىكنى ئىز-
لەش ئۈچۈن بىر كەكلىكنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇ-
مۇ بۇرۇنقى كەكلىك ئۇچقان يوللاردىن
ئۇچۇپ كېلىۋېتىپ، شۇنداق قارىغۇدەك بول-
سا، ھېلىقى كەكلىك پوكىنىنى يەرگە يېقىپ
ياتقۇدەك. ئالدىدا قوناقلار چېچىلىپ تۇ-
رۇپتۇ. بۇنى ئىزلەپ كەلگەن كەكلىك: «ھە،
بۇ قوساقلىرىنى كۆپ تويغۇزۇۋېتىپ، ئۇ-
چالماي قاپتۇ — دە» دەپ ئويلاپ، كەكلىك-
نىڭ قېشىغا چۈشۈپ، تېچلىقمۇ سوراشماي،
چېچىلىپ كەتكەن قوناقلارنى تېرىپ يېيىش-
كە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئوۋچى: «ھە،
يەنە بىرنى تۇتتۇم» دەپ خۇشال بولۇپ
قىلتاقنى بىر تارتىپتىكەن، ئۇنىڭ پۇتىمۇ
قىلتاققا ئىلىنىپ قاپتۇ ... ئوۋچى ئىككىنى
بەرگەن خۇدا ئۈچىنىمۇ بېرەر، دەپ يېپىنى
يەنە تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ ئىككى كەك-
لىك ئۆزىنى ئۇ ياق- بۇ ياققا تاشلاپ بې-
قىپتۇ. قىلتاقتىن ھېچ قۇتۇلالماپتۇ.

كۈن ئاستا ئولتۇرۇشقا باشلاپتۇ. ئىك-
كىلا كەكلىكتىن خەۋەر ئالالمىغان كەكلىك-

لەر ئاخىرى بۇلارنى تىپىش كويىغا چۈشۈپ-
تۇ ۋە ھەممىسى قىرى ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتى-
نى يادىغا كەلتۈرۈپ، بىر لىكتە ئاسمانغا كۆ-
تىرىلىپتۇ. بۇلار ئۇچۇپ كىتىپ بىرىپ قا-
رىغۇدەك بولسا، ئىككىلا كەكلىك دانىلاپ
تۇرغان ... بىرئاز پەسلەپ يەنە بىر سىنى-
چىلاپ قاراپتىكەن، بۇلارنىڭ پۇتىدىكى قىل-
تاقلار ئوچۇقلا كۆرۈنۈپتۇ، بۇ بىر توپ
كەكلىكلەرنى كۆرگەن ئوۋچى قىن - قىنىغا
پاتماي يۈرەكلىرى دۈپۈلدەپ كىتىپتۇ. قىرى
رى باشلىقى شۇ چاغدا:
— بۇلار قىلتاقا چۈشۈپ قاپتۇ. ھەم-
مىمىز بىر يولىلا ئۆزىمىزنى قىلتاقىقا ئاتاي-
لى - دە، بۇلارنى قىلتاقلىرى بىلەن كۆتە-
رىپ چىقايلى، — دەپتۇ.
دىگەندەك ھەممىسى گۈرۈلدەپ كىلىپ
قىلتاقا ئۆزلىرىنى ئۇرۇپتۇ. قىلتاقنى ئىك-
كى كەكلىك بىلەن بىللىلا چىشلەپ ئاسمان-
غا كۆتىرىپ چىقىپ كىتىپتۇ ... بۇلارنى
كۆرگەن ئوۋچىنىڭ ئاغزى ئىچىلىپلا قاپتۇ ...
بىر ھازادىن كىيىن كەكلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ
ماكانلىرىغا يىتىپ كىلىپ، ئۇلارنىڭ پۇتلى-

رىدىكى يېپىلارنى چىشلىرى بىلەن قىيىپ ئۈزۈپتۇ ۋە قالغان ئۆمىرىنى ھەممىسى بىرلىكتە خەتەرسىز ئىناق ئۆتكۈزۈپتۇ.

خەلق ماقال - تەمسىللىرى:

ئايرىلغاننى ئېيىق يەر،
بۆلۈنگەننى بۆرە (يەر).
بىرلەشكەن ئۈزار، بىرلەشمىگەن تۈزار.

كۆنۈكمە:

1. چۆچەكنى پىششىق ئوقۇڭلار ھەمدە تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار.

1) كەكلىكلەر قانداق ياشايتتى؟

2) قېرى باشلىغى كەكلىكلەرگە نېمە دەپ ۋەسىيەت قىلدى؟

3) باشلىغىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغان ھېلىقى كەكلىك تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ قانداق خەتەرگە ئۇچرىدى؟

4) كەكلىكلەر خەتەرگە ئۇچرىغان ھېلىقى ئىككى كەكلىكنى خەتەردىن قانداق قۇتۇلدۇرۇۋالدى؟

2. چۆچەكنى تەپسىلى ھالدا قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى ئوقۇڭلار، ئۇ جۈملىلەردىكى ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنى ئۇزئارا سېلىشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ

قانداق مەنە ئىپادىلىگەنلىگىنى ئېيتىپ بېرىڭلار.

ئارمىدىن كۆپ ئۆتمەي قېرى كەكلىك
ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.
ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قېرى كەكلىك
ۋاپات بوپتۇ.
ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قېرى كەكلىك
ئۆلۈپتۇ.

4. قېرى كەكلىكنىڭ ئۈچ ۋەسىيىتىنى ياد ئىملا قىلىپ يېزىڭلار.

5. تېكىستتىن كېيىن بېرىلگەن ماقال - تەمسىللەرنى يادلىۋېلىڭلار.

AltunOq

7. باغۋەنچىلىك

باغلىرىمىزدا تۈرلۈك - تۈرلۈك مېۋى-
لىك دەرەخلەر ئۆسىدۇ. ئەنە شۇ باغلاردا
مېۋىلەپ تۇرغان مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ
ھەممىسى ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەردىن كېلىپ
چىققان. لېكىن ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەر
بىلەن بىزنىڭ باغلاردا ئۆسىدىغان مېۋىلىك
دەرەخلەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ناھايىتى
چوڭ. ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەردىن ئۇششاق،
ئاچچىق ۋە قېرىدىق مېۋىلەر پىشسا، باغلىرى-
مىزدا ئۆستۈرۈلگەن مېۋىلىك دەرەخلەردىن
سۇلۇق، يوغان ۋە شىرىن مېۋىلەر پىشىدۇ.

ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەر تاغلار ۋە
چۆللەردە ئۆزلىرى ئۆسۈۋېرىدۇ، باغلاردا
ئۆسىدىغان مېۋىلىك دەرەخلەر بولسا، ئادەم-
لەر تەرىپىدىن تىكىلىپ، ياخشى پەرۋىش
قىلىنغاندىلا، ئاندىن ياخشى ئۆسىدۇ ۋە
مېۋە بېرىدۇ.

باغلاردا ئۆسىدىغان مىۋىلىك دەرەخلەر-
نىڭ خىللىرى ناھايىتى كۆپ. ھازىرقى
مىۋىلىك دەرەخلەر ۋە تورلۇك مىۋىلەر
ياخشى مىۋىلىك دەرەخلەرنى ياۋا مىۋىلىك
دەرەخلەرگە ئۇلاش، شۇنداقلا شەمالدا
ئۆسىدىغان مىۋىلىك دەرەخلەر بىلەن جىنۇپ-
تا ئۆسىدىغان مىۋىلىك دەرەخلەرنى بىر-
بىرىگە ئۇلاشقا ئوخشاش ئۇسۇللار ئارقىلىق
يېتىشتۈرۈلگەن.

شىنجياڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدا
مۇنداق مىۋىلىك دەرەخلەر ناھايىتى كۆپ،
باغۋەنچىلىك ئىشلىرىمىز ناھايىتى ئۇزاق
تارىخقا ئىگە. ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ
شىرىن - شەربەت مىۋىلىرى — ئالما، ئانار،
ئەنجۈر، ئۈزۈم، ئۆرۈك، نەشپۈت، شاپتۇل،
بىيە، ياڭاق، جىگدە، چىلان، گىلاس، ئالۇ-
چا، جىنەستە قاتارلىقلار. بۇ مىۋىلەر ۋەتى-
نىمىزنىڭ باشقا ئۆلكە، شەھەرلىرىدە، شۇن-
داقلا چەتئەللەردىمۇ داڭلىق. بۇ شىرىن،
تاتلىق مىۋىلەرنى ۋە ئۇلارنى ئاسراپ ئۆس-
تۈرگەن چىۋەر باغۋەنلىرىمىزنى ھەرقانچە
ماختىسا ئەرزىيدۇ.

تۇرپاننىڭ ئاق سايىۋا، بىجاقى، قىزىل سايىۋا، ئاق قاشقىر ۋە كىشمىش ئۈزۈملىرى، غۇلجىننىڭ مەنپەسى، تاغىل، ئاپورت، لىمون ۋە ساردىم ئالمىلىرى، قەشقەرنىڭ ئەنجۈر بىلەن بىيىسى، كورلىنىڭ نەشپۈت بىلەن ئامۇتى، يەركەننىڭ ئانار بىلەن شاپتۇلى، خوتەننىڭ ياڭىقى، كۇچارنىڭ ئۆرۈكلىرى داڭلىق؛ ئۈزۈم، ئۆرۈك، شاپتۇل ۋە چىلان قاتارلىق مىۋىلەر كۈزلۈگى قۇرۇتۇۋېلىنىدۇ. قۇرۇتۇلغان بۇ مىۋىلەر سۈپىتىنىڭ ياخشىلىقى ۋە تەمىنىڭ شىرىنلىكى بىلەنمۇ ئالاھىدە داڭلىق بولۇپ، چەت دۆلەتلەرگىمۇ ئېكسپورت قىلىنىدۇ.

ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھازىرقى باغۋەنچىلىك ئىشلىرى دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلىشىشىغا ئەگىشىپ كۈندىن - كۈنگە تەرەققى قىلماقتا. مىۋىلىك دەرەخلەر كۆپىيىپ، مىۋىلەرنىڭ سورتى بارغانسېرى ياخشىلانماقتا.

باغۋەنلىرىمىز ئۈنۈملۈك ئىلمىي ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، مىۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكىپ، ئۇنى ئاسراپ، پەرۋىش قىلىپ، مىۋ-

نىڭ يېشى - يېشى سورتلىرىنى كۆپ يېتىمەكتە، ھوسۇلىنىمۇ يىلدىن - يىلغا كۆپلەپ ئاشۇرماقتا.

باغۋەنلىرىمىز ھەر يىلى ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە ھەر خىل مېۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكىدۇ. بۇنىڭ بىلەن باغ ۋە ئورمانلارمۇ يىلدىن - يىلغا كۆپەيمەكتە. ئوقۇغۇچىلارمۇ مەكتەپ ئەتراپى ھەم باغلارغا مېۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكىدۇ ۋە ئۇلارنى ئاسراپ ئۆستۈرىدۇ.

مېۋىلىك دەرەخلەرنى ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا ياكى كىچىك باغچىلارغا تىكىپ ئۆستۈرۈش مۇمكىن.

خەلق ماقال - تەمسىللىرى:

ئاۋال تام ئەت، ئاندىن باغ ئەت.
بېغى بارنىڭ تېغى بار.
تەر تۆكۈپ چاچسالڭ ئورۇق،
يەر سېنى قويماس قۇرۇق.
بىرنى كەسسەڭ، ئوننى تىك.

Altun0q

كۆنۈكمە:

1. تېكستنى پىششىق ئوقۇڭلار ۋە تۆۋەندىكى سوئال-لارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) ھازىرقى مىۋىلىك دەرەخلەر قانداق بارلىققا كەلگەن؟

2) شىنجياڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىن قانداق مىۋىلەر چىقىدۇ؟ سىلەر يەنە قانداق مىۋىلەرنى بىلىسىلەر؟ ئۇلارنىڭ قايسى ۋاقىتلاردا پىشىپ يېتىشىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىڭلار.

3) باغلىرىمىزدا ئۆسىدىغان مىۋىلىك دەرەخلەرنىڭ مىۋىلىرى بىلەن ياۋا مىۋىلىك دەرەخلەرنىڭ مىۋىلىرى ئوتتۇرىسىدا قانداق پەرق بار؟

2. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

قېرىق، شىرىن، پەرۋىش، چىۋەر، ئېكسپورت، سورت

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنى ئوقۇڭلار، ئۇلارنى ئۆز تۈرلىرى بويىچە گۇرۇپپىلاپ يېزىڭلار.

بۇغداي، قوغۇن، تاۋۇز، قوناق، ئۈزۈم، ئانار، ئۆرۈك، بەسەي، جۇسەي، ئەنجۈر، ئارپا، ياڭيۇ، ياڭاق، سەۋزە، تېرىق، پەمىدور، ئالۇچا، پىياز، ئالما، شال، نەشپۈت، شاپتۇل

8. بەختىيار ۋە ئالما كۆچىتى

دەرستىن چۈشۈپ شات - خورام،
كىردى باققا بەختىيار.
قارشى ئالدى باغ ئۇنى،
كۈلگەندەك بى ئىختىيار.

يېتىلگەنتى باغ ئارا،
شاختا پىشقان ھالۋىلار.
تەمى تاتلىق، خۇش پۇراق،
نەشپۈت، بىھى... ئالمىلار.

كەلدى ئىشچان بەختىيار،
بىر تۈپ ئالما يېنىغا.
كۆرۈپ دەرەخ شاتلىقتىن،
سىغماي كەتتى قىنىغا.

دىدى: «دوستۇم خوش كەپسەن،
سېغىنغانتىم سېنى مەن.

شەرۋەت تۇتتى نېمىتىم
يەپ ھوزۇرلان - بەھرىلەن.

مېنى ئۈچ يىل مۇقەددەم،
سەن بۇ باققا تىككەنتىڭ.
تاتلىق مىۋە بەرسۇن دەپ،
شۇنى ئۈمىت كۈتكەنتىڭ.

شۇ ئۈمىتتە سەن ماڭا،
باغلاپ كەلدىڭ مۇھەببەت.
خەۋەر ئېلىپ ھالىمدىن.
قىلىپ كەلدىڭ كۆپ شەپقەت.

ئوغۇت بەردىڭ، سۇ بەردىڭ،
ئېھتىياجىم چۈشكەندە.

ئاپەتلەرنى يوقاتتىڭ،
جىنىمغا خەۋپ يەتكەندە.

راۋاج تاپتىم ئۇلغايدىم،
تۆككەن هالال تەرىڭدىن.
مىننەتدارلىق ئۇرغۇيدۇ،
ساڭا شۇڭا قەلبىمدىن.

خالىغانچە مېنى ئۈز،
تىلىگىمگە يېتەي مەن.

AltunOq

قۇرۇپ قاخشال بولغىچە،
ساڭا خىزمەت ئۆتەي مەن».

شۇ گەپلەرنى دەپ دەرەخ،
شىۋىرلىدى خېلى ۋاخ.
ئىنتائەتتە بېشىنى
ئېگىشتى ھەممە شاخ.

پىشقان ھال رەڭ ئالمىلار،
كۆلدى گويا يالتىراپ.
بىزنى ئۈزگىن دىگەندەك،
ئىنتىلىشتى خۇش پۇراپ.

يىدى ئۈزۈپ بەختىيار،
شاختىن بىر تال ئالمىنى.
سەزدى خۇددى ئۇنىڭدىن،
ھەسەل بالىنىڭ تەمىنى.

ئۈز - ئۈزىگە دېدى ئۇ:
«نېمە دېگەن تەملىك بەك.»
«مېھنەت تېگى زەر» ئىكەن
ئەجدادىمىز ئېيتقاندەك.

ئۇقۇپ بۇنى ئالمىلار،
خۇرسەنلىكتە قىستى كۆز.
ياپراق ئارا مارىلاپ،
ھاياجاندا قىلدى سۆز:

«ئەي پىئونېر، ياخشى دوست،
ئىلىم - پەندىن قۇۋۋەت ئال!
سەنمۇ بىزدەك يېتىلىپ،
بەر خەلققە مىۋە - بال.»

كۆنۈكمە:

1. تېكستنى ئوقۇڭ، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشق قى-

لىڭلار ھەمدە تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار.

1) بەختىيار دەرستىن چۈشۈپ نەگە باردى؟ ئالىملار ئۇنى قانداق قارشى ئالدى؟

2) ئالىملار بەختىيارغا نېمە دېدى؟ نېمە ئۈچۈن شۇنداق دېيدۇ؟

2. شېئىرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۇپلېتىنىڭ مەزمۇنىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.

3. شېئىرنى ئۇنىڭدىكى ۋەقەلىك تەرتىۋىگە ئاساسەن ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

شاتلىق، بەھرىلىنىش، شەپقەت، ئېھتىياج، راۋاج، مىننەتدارلىق، ئۇرغۇش، ئىتائەت

5. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

ئىشچان، مېھنەت، مېۋە بېرىش

٩٥. كۈز پەسلى

گۈزەل كۈز ئايلىرى — ئاشلىق، مېۋىلەر پىشقان، تەبىئەت رەڭمۇ - رەڭ چىرايلىق تونغا ئورالغان، ئېتىزلاردا ئىش تازا قاينىغان، ھەممە يەر مەمۇرچىلىق بولىدىغان سۆيۈملۈك بىر پەسىلدۇر.

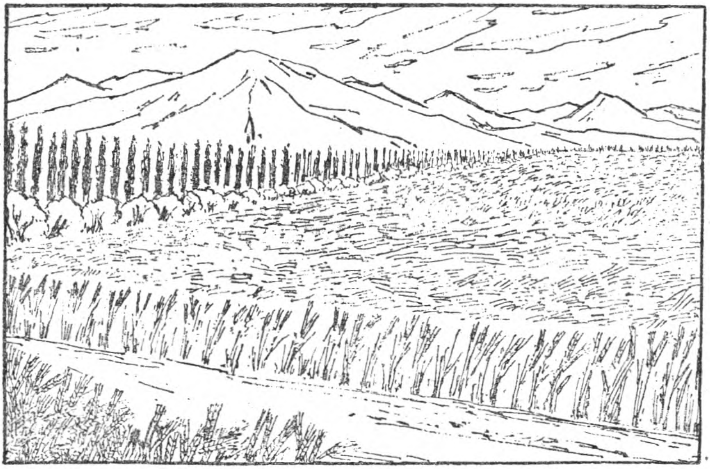

كۈز كىرىشى بىلەنلا ھاۋا سالقىنلى-
شىپ قالىدۇ. ھاۋانىڭ سالقىنلاشقانلىقى

AltunOq

كۆپىنچە ئەتىگەنلىكى ۋە كەچقۇرۇنلۇغى سېزىلىدۇ. گۇڭشې ئەزالىرى ئاشلىقلارنى ئورۇشقا، ئاپپاق ئېچىلغان پاختىلارنى تېرىشكە، شىرىن - شېكەر مىۋىلەرنى يىغىۋېلىشقا كىرىشىدۇ. ياڭيۇ، پىياز، سەۋزە، چامغۇر، بەسەيگە ئوخشاش كۆكتاتلارنىمۇ بىرىدىن كېيىن بىرىنى يىغىۋالىدۇ. ئېتىزلارغا كۈزلۈك بۇغدايلار تېرىلىدۇ.

كۈز ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدا دەرەخ يوپۇرماقلىرى ۋە ئوت - چۆپلەر سارغىيىدۇ. كۈزنىڭ سالقىن شامىلى سارغايغان يوپۇرماقلارنى يەرگە تۆكۈپ، يوللارنى ساپ - سېرىق غازاڭلار بىلەن قاپلايدۇ. يەرگە تۆكۈلگەن غازاڭلار ئاياق ئاستىدا شىلدىرلايدۇ. كۈز بۇلۇتلىرى پات - پاتلا يامغۇر تۆكۈپ تۇرىدۇ، ھاۋا ئاستا - ئاستا سوۋۇپ، كۈن بارغانسېرى قىسقىرايدۇ.

ئېتىزلاردا پەقەت تېرىلغان كۈزلۈك بۇغداي ۋە ئارپىلارلا قالىدۇ. بۇلار قىشچە قار ئاستىدا زەرەرسىز ساقلىنىپ، باھاردا قىر، ئېدىر ۋە ئېتىزلارنى كۆپ - كۆك مايسىلار بىلەن بىزەيدۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكستنى ئۈنلۈك، راۋان ئوقۇشنى ھەمدە تۆۋەندىكى سوئاللار بويىچە سۆزلەشنى مەشق قىلىڭلار.

1) كۈز پەسلى قانداق پەسىل؟

2) كۈز پەسلىدە ئېتىز ـ باغلارنىڭ كۆرۈنۈشى قانداق بولىدۇ؟

3) تېكستتە كۈز پەسلىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى قايسى تەرەپلەردىن بايان قىلىنغان؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

2. تېكستنى ئابزاسلارغا بۆلۈپ، ھەر بىر ئابزاسنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى ئابزاسنى مۇۋاپىق تىنىش بەلگىلىرىنى قويۇپ كۆچۈرۈڭلار.

كۈز مىۋىلەر پىشقان تەبىئەت گۈزەل رەڭگە كىرگەن ئېتىزلاردا ئىش قاينىغان سۆيۈملۈك بىر پەسىلدۇر دىخانلار ئاشلىقلىرىنى ئورۇشتا پاختىلىرىنى تېرىشكە كىرىشىدۇ ياڭيۇ پىياز سەۋزە چامغۇرغا ئوخشاش كۆكتاتلارنىمۇ بىرىدىن كېيىن بىرىنى يىغىۋالىدۇ

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

مەمۇرچىلىق، زەرەرسىز، بىزەش

·10 يامغۇر

مەن بىر يەكشەنبە كۈنى كەچتە دەرىزە ئالدىدا تاپشۇرۇق ئىشلەپ ئولتۇراتتىم. بىردىنلا ھاۋا تۇتۇلۇپ قاتتىق بوران چىقىپ، ئارقىدىنلا يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. مەن دەرھال دەرىزىنى ئېتىۋەتتىم، ئۆي ئىچى باشقىچىلا ئىسسىپ، دىمىقچىلىق بولۇپ كەتتى.

بىردەمدىن كېيىن يامغۇر بارغانسېرى كۈچىيىپ، چوڭ - چوڭ يامغۇر تامچىلىرى دەرىزە ئەينىكىگە تارسىلداپ ئۇرۇلغىلى تۇردى. دەرىزىدىن قارىسام پۈتۈن جاھان چەكسىز كەڭ مەرۋايىت پەردىسى يېپىنغاندەك غۇۋا كۆرۈنەتتى. يامغۇر ئوتتۇرىدىكى ئۆينىڭ ئۆگزىسىدىكى كاھىشلارغا چۈشكەندە چاچراپ چىققان سۇلار دەرىزىدىن قارىغاندا، خۇددى ئۆگزىنى بىر قەۋەت سۈس ئىس - تۈتەك قاپلىۋالغاندەك كۆرۈ-

نەتتى. يامغۇر سۈيى ئۆينىڭ لەمپىسىدىن
ئېقىپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇ دەسلەپتە
يېپى ئۈزۈلگەن مارجانلاردەك ئۈزۈلۈپ -
ئۈزۈلۈپ تامچىلىدى، كېيىن بارا - بارا
بۇ تامچىلار تۇتىشىپ شۇقىراپ ئاقىلى
تۇردى. يەردىكى يامغۇر سۇلىرى بارغانچە
كۆپىيىپ، بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ، كىچىك
ئېرىق ھاسىل قىلىپ ئاقاتتى.

بۇ ھەقىقەتەن دەل ۋاقتىدا ياققان يامغۇر ئىدى. ئېتىزلاردىكى قوناق، مايسىلىرى شالدۇر - شۇلدۇر قىلىشىپ، خوشاللىق ناخشىلىرى ئېيتىشاتتى. مەن گويا يامغۇر سۈيىنىڭ ئېتىز - ئېرىقلارغا، مېۋىلىك باغلارغا ۋە كىشىلەر قەلبىگە ئېقىپ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولدۇم.

بۇلۇت تارقاپ، يامغۇر توختىشى بىلەن قۇياش كەڭ زېمىنىنى يورۇتتى. دەرىزىنى ئېچىشىمغا نەم توپىنىڭ خۇش ھىدى دىمىغىمغا ئۇرۇلدى، ھاۋا تازا ۋە تولىمۇ سۈزۈك ئىدى. دەل - دەرەخلەر يامغۇردا يۇيۇلۇپ، ياپ - يېشىل ياشىرىپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كەتكەن ئىدى.

AltunOq

كۆنۈكمە:

1. تېكستنى ئۈنلۈك، ھېسسياتلىق قىلىپ ئوقۇڭلار.

2. تېكستتە يامغۇر يېغىشتىن ئىلگىرىكى، يامغۇر يېغىۋاتقان چاغدىكى ۋە يامغۇردىن كېيىنكى مەنزىرىلەر قانداق تەسۋىرلەنگەن؟

3. ئاپتور يامغۇر يېغىۋاتقاندا نېمىلەرنى كۆردى، نېمىلەرنى ئاڭلىدى ھەمدە نېمىلەرنى ئويلىدى؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تېكستنىڭ 2 - ئابزاسىنى ئوقۇپ، ئاپتورنىڭ يامغۇر يېغىۋاتقان چاغدىكى مەنزىرىنى قانچە جۈملە بىلەن كونكرېت ئىپادىلىگەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىڭلار.

5. ئۆزەڭلار بىرەر مەنزىرىنى كۆزىتىپ، بۇ تېكستنىڭ يېزىلىش ئۇسۇلى بويىچە كۆزەتكەن مەنزىرىنى يېزىپ چىقىڭلار.

11. كىچىك ئالاقچى

بىز خەنىياڭدىكى گۇيشەن تېغىنىڭ ئېتىگى-
دە ماكان تۇتتۇق. پارتىيىنىڭ ناھىيىلىك يەر
ئاستى ئورگىنى بىزنىڭ ئۆيىدە قۇرۇلدى.
بالىلارنىڭ ھەممىسى ئوقۇشقا بارمىدى.
لى ئەن ئۆيدە خۇددى سايىگە ئوخشاش
ئارقامدىن ئەگىشىپلا يۈرەتتى. ئۇ دائىم
ئەلەم بىلەن:

— ئاپا، دادام نىمىشقا ماڭا ۋەزىپە
بەرمەيدۇ؟ — دەيتتى.

پىشقەدەم ئالاقچى لاۋ جاۋنى دۇشمەن-
لەر تۇتۇپ كەتكەندىن كېيىن، مېي شىلىڭ
لى ئەننى ئىككى پارچە مۇھىم خەتنى يىگى-
ۋۇجۇغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئەۋەتتى. ئۇ
ۋەزىپىنى چىچەنلىك بىلەن ئورۇنلىدى.
كېيىن، لى ئەن بىزنىڭ كىچىك ئالاقچىمىز
بولۇپ قالدى. ئۇ ھەر كۈنى پارتىيە گېزى-
تى ۋە ھۆججەتلەرنى بەلگىلەنگەن ئورۇنغا

يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇردى. مەن «داجياڭ گېزىتى» نى ئۈزۈنچاق قىلىپ قاتلاپ، بالامنىڭ پاختىلىق ئىشتىنىنىڭ لىپىزىگە ئوراپ يىپ بىلەن مەھكەم باغلاپ قوياتتىم. بىر قېتىمدا 8 پارچە گېزىتنى 8 جايغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە بولاتتى.

12 - ئايدا، سوغاق شامال سۆڭەكتىن ئۆتەتتى، قاتتىق قار يېغىپ تۇراتتى. لى ئەن قار - شىۋىرغانغا قارىماي، گېزىت ۋە ھۆججەتلەرنى ئىشچىلار تۇرغان رايونلارغا ئاپىراتتى. ئۇنىڭغا بىر كۈندە ئون نەچچە چاقىرىم يول مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. بالام يىڭۇجۇنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇ ھەر بىر ئۆيگە دىگۈدەك كىرگەن، ھەر بىر ئىشچى بىلەن ئۇچراشقان ئىدى، شۇڭا ئۇ يەرنىڭ ئەڭ ئىززەتلىك مېھمىنى بولۇپ قالغان ئىدى. لى ئەن ھەر قېتىم قايتىپ كەلگىنىدە، دائىم بىر ئاز كەمپۈت، ماخار قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى ئالغاچ كېلەتتى. بۇلارنى ئىشچىلار ئۇنىڭغا بېرەتتى. ئۇ بۇ نەرسىلەرنى يېيىشكە كۆزى قىيماي، ئۆكسىلىرىغا بۆلۈپ بېرەتتى. پەقەت بىرلا سوغاتنى ئۆزىدە قالدۇردى.

ئۇ بولسىمۇ ۋاڭ تاغىسى سوغا قىلغان قوڭۇر تۇمشۇق، سېرىق كۆزلۈك بىر جۈپ پاختەك ئىدى. ئۇ پاختەكنى بامبۇك قەپەزگە سېلىپ، قەپەزنى ئۆينىڭ پېشايۋىنىغا ئېسىپ قويدى.

كېيىنكى قېتىم بارغىنىمدا، ۋاڭ تاغىسى يوق ئىكەن. قىيا ئوچۇق ئىشىكتىن قاردىغىنىمدا بىر ۋاقىتنىڭ:

— توختا، نىمە ئادەمسەن؟ — دەپ ۋاقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

بۇلۇڭدىن بىرسى ئېتىلىپ چىقىپ، ئۇنىڭغا قورال تەڭلەپتۇ. بالام تۇرۇپلا قاپتۇ. ئەمما ئۇ دەرھاللا ئۆزىنى ئوڭشىۋاپتۇ.

دۇفۇ پۇلىنى بەر!

— ئەبلەخ! — ئىشپىيون ئۇنى بىر كاچات ئۇرۇپتۇ، — كىم ساڭا دۇفۇ پۇلىغا قەرز بوپتۇ؟

بالام يىغلامسىراپ ۋاقىراپتۇ:

— سەن ئىنساپسىز ئىكەنسەن! دادام ئاغرىپ قالدى، مېنى 18 - نومۇرلۇق ئۆيدىن دۇفۇ پۇلىنى ئەكەلگىن دەپ ئەۋەتكەن، پۇلنى بېرىش بۇياقتا تۇرسۇن، يەنە ئادەم ئۇرۇۋاتىسەن ...

— كۆزۈڭ يوقمۇ، بۇ 17 - نومۇر! تېز كۆزۈمدىن يوقالمىساڭ، كاللاڭدىن تۈتۈن چىقىرىمەن ...

بالام بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قايتىپ چىقىپتۇ.

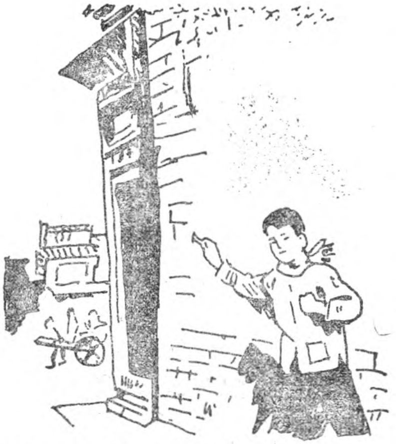

ئۇ يەنە دۈشمەنگە ئۇچراپ قېلىشتىن قورقۇپ، دەرھال خالىراق جايغا بېرىپ، ھۆججەتلەرنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ. ئارقىدىن ئاستاغىنا 17 - نومۇرلۇق ئۆينىڭ ئىشىگى ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ تېمىغا بەلگە قىلىپ قويۇپتۇ.

— ناھايىتى ياخشى قىپسەن! دۈشمەنگە يولۇققاندا زىرەكلىك بىلەن ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈش كېرەك! مۇبادا دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالغان تەقدىردە، باش كەتسىمۇ سىرنى ئېيتماسلىق كېرەك! ئالاقىچى مۇشۇن-

داق بولۇش كېرەك! — دېدى دادىسى لى ئەننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۇنى ماختىغان هالدا.

بالام پۈتۈن زېهنىنى قويۇپ دادىسىنىڭ تەلىمىنى ئاڭلايتتى، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى كۆڭلىگە مەھكەم پۈكەتتى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) لى ئەن قانداق قىلىپ كىچىك ئالاقىچى بولۇپ قالدى؟ ئۇ مۇھىم هۆججەت ۋە گېزىتلەرنى بەلگىلەنگەن ئورۇنغا قانداق يەتكۈزۈپ بەردى؟

2) ئۇ دۈشمەنگە يولۇققاندا، دۈشمەنلەردىن قانداق قىلىپ قۇتۇلدى؟

3) لى ئەن قانداق قىلىپ يىڭۋۇجۇدىكى ئىشچىلارنىڭ ئەڭ ئىززەتلىك مېھمىنى بولۇپ قالدى؟

4) لى ئەن دادىسىنىڭ قايسى سۆزلىرىنى ئېسىدە چىڭ ساقلىدى؟

2. تۆۋەندىكى جۈملىنى ئوقۇپ، ئاستى سىزىلغان سۆزنىڭ ئۇ جۈملىدە قانداق مەنە ئىپادىلىگەنلىكىگە ۋە جۈملىدە

نىمە ئۈچۈن قوللىنىلغانلىقىغا دىققەت قىلىڭلار.

لى ئەن ئۆيدە خۇددى سايىدەك ئارقامدىن ئەگىشىپلا يۈرەتتى.

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەممە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

پارتىيىنىڭ بەر ئاستى ئۆرگىنى، ماكان، سوغات، زىرەك، سىر ساقلاش، ۋەزىپە، سايە

△12. ئەكبەر

مېنىڭ كىچىك ئىنىم ئەكبەر تېخى 2 ياشقا تولمىغان ئىدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى ئالمىدەك قىپ - قىزىل بولۇپ، نۇرلۇق يوغان كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى. ئۇ [illegible] ۋسە مەڭزىدە بىر جۈپ زىناق پەيدا بولاتتى.

بىر كۈنى، ئەكبەر ھويلىدا ئويناۋاتاتتى. ئاپام ئۇنى تاماق يېيىشكە چاقىردى. ئۇ خوشال ھالدا ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىردى. ئۇنىڭ قوللىرى لاي ئىدى. مەن ئۇنى قولىنى يۇيۇشقا بۇيرۇدۇم. ئۇ قول يۇيۇشنى ئاڭلاپ، ئاغزىنى ئۇمچەيتىپ يوغان كۆزلىرىنى بىزگە تىكىپ، گويا بۇ قېتىم قولۇمنى يۇمايچۇ، دەۋاتقاندەك قارىدى. مەن دەرھال ئۇنىڭغا:

— ئاپپاق ئەكبەر، قول پاسكىنا بولسا يۇيۇش كېرەك. پاسكىنا قول بىلەن بىرنەرسە يېسە قوساق ئاغرىيدۇ، كەل، ئاپپاق

ئۇ كام، قولـۇڭنى پاكىز يۇيۇپ قـو-
ياي، — دىدىم. ئەكبەر گەپ ئاڭلىدى. مەن
ئۇنى يېتىلەپ بىرىپ، قولىنى يۇيۇپ قويدۇم.
ئەتىسى مەن مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ،
بوخچامنى قويۇپلا نانغا قول ئۇزاتتىم. ئەك-
بەر بۇنى كۆرۈپ قېلىپ:
— ھەدەم ئاپپاق ئەمەس، قولىنى يـۇ-
مايلا نان ئېلىپ يەيدىكەن، — دەپ ۋاقىراپ
كەتتى. ئۇ يەنە مېنى قول يـۇيىدىغان چـۆ-
گۈن يېنىغا سۆرەپ ئاپاردى. بۇنى كۆرۈپ
پۈتۈن ئۆيدىكىلەر كۈلۈشۈپ كەتتى. بۇنىڭ-
دىن مەن بەكمۇ خىجىل بولدۇم.
يەنە بىر قېتىم، مەن دەرس تەيـيارلا-
ۋاتقاندا، ئەكبەر قولۇمدىكى قـەلەمنى تالاش-
تى. مەن ئۇنىڭغا:
— ئەكبەر، قەلەمنى ئوينىشقا بولمايدۇ،
ساڭا بىر دانە رەسىم بېرەي، — دىدىم. ئۇ
بېشىنى چايقاپ، قولىنى سىلكىپ:
— ئالمايمەن، ئالمايـمەن! — دىدى ۋە
ئارقىدىن يىغلاشقا باشـلىدى. ئاپام بـۇنى
كۆرۈپ، باشقىلارغا گەپ قىلـماڭلار دىگەن
ئىشارەتنى قىلدى. بىز ھىچنەرسە بولـمىغان-

دەك ئۆز ئىشىمىزنى قىلىۋەردۇق. ئۇ بىردەم يىغلىدى. كۆزلىرىنى ئېتىۋېلىپ، ئۆكسۈپ يىغلىغان بولۇپ، يەنە تۇرۇپ - تۇرۇپ باشقىلار ماڭا دىققەت قىلىۋاتامدىكىن دەپ بارماقلىرىنىڭ ئارىسىدىن مارىلاپ قاراپ قوياتتى. ئۇنىڭ نەزىرى ئاپامدىن ھەممىگە يۆتكەلدى، مەن كۈلۈۋېتىشتىن ئۆزەمنى ئارانلا تۇتاتتىم، بىر ئازدىن كېيىن ماڭا يۆتكەلدى. ئۇ ھەممىمىزگە بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن، يىغىسىنى توختىتىپ، كىچىك ماشىنىسىنى سۆرەپ ئوينىغىلى چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن دەرس تەييارلىغاندا، ئەكبەر قەلەم تالاشمايدىغان بولدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇڭلار.

2. مۇنۇ سوئاللار بويىچە تېكىست مەزمۇنىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىڭلار.

1) ئەكبەرنىڭ تۇرقى، كۆزى، كۈلۈشلىرى قانداق تەسۋىرلەنگەن؟

2) ئۇنى ئويناۋاتقان يېرىدىن تاماققا چاقىرغاندا ئۇ قانداق قىلدى؟ ھەدىسى ئۇنىڭغا نىمە دىدى ۋە نىمە قىلدى؟

3) كېيىن ھەدىسى قولىنى يۇماي نانغا قول ئۇزاتقان-

دا ئەكبەر قانداق قىلدى؟

4) ھەدىسى دەرس تەييارلاۋاتقانىدا ئۇ نىمىنى تالاشتى؟ ئۆيدىكىلەر ئۇنىڭغا قانداق مۇئامىلە قىلدى؟ نىمىشقا؟ ئاخىرىدا نىمە بولدى؟

3. تۆۋەندىكى پارچىنى مۇۋاپىق تىنىش بەلگىلىرىنى قويۇپ كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

ئەكبەر چىرايلىق ئوماق ئەقىللىق بالا بولۇپ ئەمدىلا ئىككى ياشقا كىرگەن ئىدى ئۇ بىر كۈنى سىرتتىن كىرىپلا نانغا قول ئۇزاتتى ھەدىسى: «ئەكبەر پاسكىنا قول بىلەن بىرنەرسە يىسە قوساق ئاغرىمامدۇ» دەپ ئۇنىڭ قولىنى يۇيۇپ قويدى ئۇ كىچىك بولسىمۇ ھەدىسىنىڭ سۆزىنى قۇلىغىدا چىڭ تۇتۇپ بىرەر نەرسە يىگەندە قولىنى يۇيۇشقا ئادەتلەندى

13. ئانا

قەدىردانىم جان ئانا،
نۇر چاقنايدۇ كۆزۈڭدىن.
تايچىغىم، قوزام دىسەڭ،
بال تامىدۇ سۆزۈڭدىن.

سەن دىلىمغا نۇر بەردىڭ،
ئاق - قارىنى بىلگىلى،
ماڭا چىن يۈرەك بەردىڭ،
ھۆر ۋەتەننى سۆيگىلى.

پىشانەمدىن ھەر سەھەر،
جان بالام، دەپ سۆيگەندە،
مەن ماڭىمەن مەكتەپكە،
ئالتۇن قۇياش كۈلگەندە.

ياش دىلىمغا بىلىمدىن،
گۈزەل كەشتە توقۇيمەن.

Altunoq

جىنىم ئانا سەن ئۈچۈن،
ۋەتەن ئۈچۈن ئوقۇيمەن.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.
2. شېئىرنىڭ ئاخىرقى كۇپلېتىنىڭ مەزمۇنىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.
3. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.
4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

ئانا، ھۆر ۋەتەن، قەدىردان

*14. زۇمرەت ۋە قىممەت

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زاماندا بىر تەرىپى قىبلىدىن جاڭگاللىق بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن ساي بويىدا بىر بوۋاي بىلەن موماي ئۆتكەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ 2 قىزى بولۇپ، بىرى بوۋاينىڭ قىزى — زۇمرەت، يەنە بىرى مومايىنىڭ قىزى قىممەت بىر ئۆيدە تۇرىدىكەن.

موماي ئۆگەي قىزى زۇمرەتنى ناھايىتى يامان كۆرىدىكەن. دائىم ئۇ قىزنى ئېغىر ئىشلارغا سالىدىكەن، تىللاپ، قاغايدىكەن، ھە دىسىلا ئۇرۇپ دۇشكەلەيدىكەن. زۇمرەت تولىمۇ چىرايلىق، ئەدەپلىك، دىلى يۇمشاق، ئەقىللىق ۋە ئىشچان قىز ئىكەن. شۇڭا ئۇنى بىر كۆرگەن ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا ئامراقلىقى كېلىدىكەن، سۆزلەشكەنسېرى سۆزلەشكۈسى كېلىدىكەن.

قىممەت بولسا زۇمرەتنىڭ پـۇتـۇنـلەي
ئەكسى بولۇپ، ئۇرۇشقاق، ھورۇن، بوشاڭ،
ھاكاۋۇر ۋە ئەقىلسىز قىز ئىكەن. ئـۇنـىڭ
كۈنى ئۇرۇش ـ جىدەل ۋە يوقلا چاتاقلار-
نى چىقىرىش بىلەن ئۆتىدىكەن.
زۇمرەت تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تـۇ-
رۇپ، ساي ياقىلاپ بېرىپ، بۇلاقتىن سۇ ئې-
لىپ كېلىدىكەن. يول بويى ئېچىلىپ كەتكەن
تۈرلۈك ـ تۈمەن گۈللەر ئۇنىڭغا باشلىرىنى
ئېگىشىپ سالام بېرىدىكەن. زۇمرەت ئىشلەپ
ھېرىپ كۆپ ـ كۆك چىمەنلىك ئۈستىدە ئول-
تۇرۇپ دەم ئالغىنىدا، گۈللەر خوشال بولۇ-
شۇپ، ئۇنىڭ بىلەن شىرىن سـۆھـبەتلەرنى
قىلىپ، ئۇنى زېرىكتۈرمەيدىكەن. ئەمما مو-
ماينىڭ قىزى قىممەت گۈللەرگە دائىم ئازار
بېرىپ، يۇلۇپ، دەسسەپ ـ چەيلەگەچكە، گۈل-
لەر ئۇنى يامان كۆرىدىكەن، ئۇنى كۆرگەن-
دە قاپاقلىرىنى سېلىپ يۇمۇلۇۋالىدىكەن.
موماي بۇنى زۇمرەتتىن كۆرۈپ، ئـۇ-
نىڭغا تېخىمۇ ئۆچمەنلىك قىلىدىكەن.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە مـوماي زۇمـرەتنى
يامانلاپ بوۋايغا دوق قىلىپ:

— قىزلىق ئەدەپسىز، ھورۇن، ئۇنى قوغ-
لىۋەت، بولمىسا سېنىڭ بىلەن بىر كۈنمۇ
بىللە تۇرالمايمەن، — دەپتۇ.

بوۋاي نىمە قىلىشىنى بىلمەي تەڭلىكتە
قاپتۇ.

موماي:

— قىزىڭنى جاڭگاللىققا ئېلىپ بار-دە،
تېنىتىپ تاشلاپ قايتىپ كەلگىن! قىزىڭ بى-
لەن بىللە تۇرۇشنى زادى خالىمايمەن، —
دەپ يول كۆرسىتىپتۇ.

ئاخىرى بوۋاي نائىلاج قىزىنى جاڭگال-
لىققا ئېلىپ بېرىپتۇ-دە، قېلىن دەرەخلىك
ئىچىدە توختاپ:

— قىزىم، سەن مەشەدە تۇرۇپ تۇر-
غىن، مەن ئوتۇن كېسىپ كېلىمەن، — دەپتۇ.

— ماقۇل دادا، — دەپتۇ زۇمرەت. بو-
ۋاي كېتىپ قاپتۇ. زۇمرەت يالغۇز قاپتۇ.
بىر دەمدىن كېيىن شامال چىقىشقا باشلاپتۇ.

بوۋاي پالتىسىنى يوغان بىر دەرەخكە
ئېسىپ قويۇپ كەتكەن ئىكەن. پالتا كۈچلۈك
شامالدا پۇلاڭشىپ دەرەخكە ئۇرۇلۇپ «توك-
توك» ئاۋاز چىقىرىپتۇ. زۇمرەت «دادام ئو-

AltunOq

تۇن كېسىۋاتىدۇ» دەپ ئويـلاپ، خېلىغىچـە
كۆتۈپتۇ. كەچمۇ كىرىپتۇ، شامالمۇ بېسىلىپ
قاپتۇ، دادىسىدىن دېرەك بولماپتۇ. قىز جاڭ-
گالدىكى كاككۇك گۈللەرنى تېرىپ يۈرۈپ
بىردىنلا پالتا ئېسىلغان دەرەخ تۈۋىگە بې-
رىپ قاپـتۇ، قارىسا دادىسى يـوق! قىز ھەر

تەرەپكە يۇگۈرۈپ دادىسىنى چاقىرىپ بېقىپتۇ. ھېچقانداق سادا بولماپتۇ. ئۆزىنىڭ ئېزىقتۇرۇۋېتىلگەنلىگىنى سېزىپ، جىمجىت ئورماندا قورقۇشقا باشلاپتۇ، يىغلاپتۇ، كەلگەن يولىنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قاپتۇ. ئاخىرى بېشى قايغان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. قۇشلار سايرىشىپ، چىرايلىق ئېچىلغان گۈللەر ئۇنىڭ يولىنى يورۇتۇپ، ئۇنى بەزلەپتۇ. ئۇ قاراڭغۇ جاڭگالدا ئۇزاق مېڭىپتۇ، بىر ۋاقىتتا جاڭگالنىڭ بىر چېتىگە چىقىپ قاپتۇ. ئۇزاق بىر يەردە پىلىلداپ تۇرغان چىراق يورۇغىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئىتلارنىڭ ھاۋشىغىنىنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، شۇ تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن، كىچىككىنە بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ، ئۆينىڭ دەرىزىسىدىن ئۆينىڭ ئىچىگە قارىسا، بىر موماي يالغۇز ئولتۇرغان ئىكەن. قىز خوشال بولۇپ، سالام بېرىپ ئۆيگە كىرىپتۇ ۋە موماي بىلەن كۆرۈشۈپ، بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

موماي مۇشۇ جاڭگالدا ياشايدىغان سېھىرگەر موماي بولۇپ، قىزنىڭ ھالىغا ئېچى-

نىپتۇ، قىزنى ياقتۇرۇپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

— رەنجىمە قىزىم، مەن ساڭا ياردەم بېرىمەن، — دەپتۇ.

— رەھمەت، — دەپتۇ قىز، — سىزنى ئۆز ئانامدەك كۆرۈپ، خىزمىتىڭىزنى قىلىشقا تەييارمەن.

شۇ ۋاقىتتا مومايىنىڭ ئۆگزىسىگە نۇرغۇن قۇشلار ئۇچۇپ كېلىپ، قىزنى ماختاپ قوشاقلارنى ئېيتىپ سايرىشىپتۇ. قۇشلارنىڭ تىلىنى بىلىدىغان بۇ موماي يەنىمۇ خوشال بولۇپ، قىزغا تېخىمۇ ئامراق بوپتۇ. ئۇنىڭغا دۇنيادا تېپىلمايدىغان كىتاپلارنى ۋە قوشاقلارنى تەقدىم قىپتۇ ۋە: «جېنىم قىزىم! مونچىغىم!» دەپ ئەركىلىتىپتۇ. ئوبدان تاماقلارنى ئېتىپ، قىزنى مېھمان قىپتۇ.

قىزمۇ مومايىنىڭ ئۆيىگە كەلگەن كۈنىدىن باشلاپلا، ئۆيىنى پاك ـ پاكىز تازىلاپ، دەرىزىلىرىنى سۈرتۈپ، ئۆيىنى يوپ ـ يورۇق قىلىۋېتىپتۇ.

بىر كۈنى موماي قىزغا ئاش قىلىپ بەرمەكچى بولۇپ:

— ئۆگزىدىن ئوتۇن ئېلىپ چۈشكىنە قىزىم، — دەپتۇ.

قىز: «خوپ جېنىم ئانا» دەپتۇ ۋە دەر- هال ئۆگزىگە چىقىپتۇ. موماينىڭ ئۆگـزىسى ئېگىز بولۇپ، تۆت ئەتراپ ئېنىق كـۆرۈنـ- دىكەن. قىز ئەتراپقا قاراپ، ئۆز ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىنى كۆرۈپ، يۇرتىنى ئويىناپ كېتىپـ- تۇ ۋە كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاپتۇ.

— نېمىشقا يىغلايسەن جېنىم قىزىم؟ — دەپ سوراپتۇ مومـاي قىزنىڭ بېشىنى سى- لاپ تۇرۇپ.

— كۆزۈمگە ئۆيىمىز كۆرۈندى، دادامنى سېغىندىم، — دەپتۇ قىز. موماي ئۇنى بەز- لەپتۇ، ئاش قىلىپ يىگۈزۈپتۇ. ئەتىسى ئەتى- گەنلىكى موماي قىزغا:

— نەرسە - كېرەكلىرىڭنى يىغىشتۇر- غىن، ئۆگزىدە قىزىل ۋە ئاق ساندۇق بار، ئاق ساندۇقنى قالدۇرۇپ، قىزىل ساندۇق- نى ئېلىپ چۈشكىن! — دەپتۇ. ئۆزى جاڭ- گالغا كىرىپ كېتىپتۇ. زۇمرەت قىزىل ساندۇقنى ئېلىپ چۈشۈپتۇ. موماي جاڭگالدىق- تىن سېرىق ئات قوشۇلغان بىر هارۋىنى

AltunOq

يېتىلەپ چىقىپتۇ - دە، قىزنى ئۇنىڭغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ، بىر ئاچقۇچنى بېرىپ:

— قىزىم، ساندۇقنى ئۆيگە بارغاندا ئاچقىن، — دەپ تاپىلاپتۇ.

قىز موماي بىلەن خوشلىشىپ مېڭىپتۇ. ھارۋا كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە قىزنى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. بوۋاي قىزىنىڭ دەردىدە كۆزىنى ياشلاپ، ئىشىكنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ئىكەن.

— سالام دادا، — دەپتۇ قىز، دادىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى تاشلاپ. بوۋاي قىزىنى كۆرۈپ شۇنداق خوشال بوپتىكى، كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ياش تۆكۈپ ساقاللىرىنى نەملەپتۇ ۋە قىزىدىن ئەپۇ سوراپتۇ.

قىز دادىسى بىلەن ئۆيگە كىرىپ، ساندۇقنى ئېچىپتۇ.

— پاھ!

ھەممە ھەيرانلىقتىن داڭ قېتىپ قاپتۇ. ساندۇقتا ئاجايىپ ئېسىل ماللار لىقمۇ - لىق بولۇپ، زۇمرەتنىڭ پۇتۈن ئۆمرىگە يېتىپ ئاشىدىكەن. بۇنى كۆرۈپ يالماۋۇز مومايىنىڭ ئۆڭى ئۆچۈپ، ئىچى ئاداپ كېتىپتۇ. ئۇ بو-

ۋايىغا ئۆزىنىڭ قىزى قىممەتنىمۇ دەرھال جاڭ-
گالغا ئاپىرىپ ئېزىقتۇرۇپ كېلىشنى بۇيرۇپ-
تۇ. بۇۋاي بىردەمنىڭ ئىچىدە قىممەتنى
جاڭگالدا ئېزىقتۇرۇۋېتىپ كەپتۇ.

كەچ كىرگەندە، قىممەت خۇددى زۇم-
رەتكە ئوخشاش پالتا ئېسىلغان دەرەخ تۈ-
ۋىگە بېرىپ قاپتۇ. ئۇ ھۆكىرەپ يىغلاپتۇ،
لېكىن ئۇنى نە گۈللەر، نە قۇشلار بەزلى-
مەپتۇ، پەقەت ھۇقۇشلار ھۇۋلاپتۇ. قىممەت
قورقۇپ جاڭگالدىن قېچىپ چىقىپ، سېھىر-
گەر موماينىڭ ئۆيىگە كېلىپ قاپتۇ. موماي
ئۇنى خۇشخۇي قارشى ئاپتۇ ۋە بەزلەپتۇ.

— ساڭا ياردەم بېرىمەن، — دەپتۇ.

ئەمما قىممەت مومايغا ياخشى سۆز تې-
پىپ ئېيتالماپتۇ. ئۇ ئەتىدىن - كەچكىچە
ھورۇنلۇق قىلىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. ئۆينى
ئەخلەت، دەرىزىنى توپا - چاڭ بېسىپ، ئۆي-
گە يورۇق چۈشمەيدىغان بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى موماي جاڭگاللىقتىن قايتىپ
كېلىپ:

— ئۆگزىگە چىقىپ ئوتۇن ئېلىپ چۈش-
كىنە قىزىم! — دەپتۇ.

— ئۆزىڭىز ئېلىپ چۈشمەمسىز، مالىيـ
ڭىز بارمۇ، — دەپتۇ قىز.
موماي ناھايىتى خاپا بولغان بولسىمۇ قىزنى ئالداپ - سالداپ ئۆگزىگە چىقىرىپتۇ. قىز ئۆگزىدىن ئوتۇن ئېلىپ چۈشمەي، يىغلاشقا باشلاپتۇ.
موماي:
— نېمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.
— ئۆيۈمنى كۆرۈپ قالدىم، كېتىمەن! — دەپ زەردە بىلەن يەرنى تېپىپ يىغلاپتۇ قىز.
— ناھايىتى ئوبدان، — دەپتۇ موماي، — ئۆگزىدىكىساندۇقنى ئېلىپ چۈش!
قىممەت ساندۇقنى ئېلىپ چۈشۈپتۇ.
موماي ئاچقۇچنى بېرىپتۇ ۋە:
— ساندۇقنى ئۆيۈڭگە بېرىپ ئاچ، — دەپ تاپىلاپتۇ.
قىز يىغىسىنى توختىتىپ، خوشال بولۇپ، ساندۇقنى مۈرىسىگە ئارتىپ مېڭىپتۇ. موماي ئۇنىڭغا ھارۋىمۇ بەرمەپتۇ. ئۇ، يىقىلىپ - سۈرۈلۈپ مىڭ تەسلىكتە ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ.
ئانىسى قىزىنى كۆرۈپ قىن - قىنىغا پاتماي قاپتۇ. ساندۇقنى ئاچقىلى قويماي،

ئۇستىگە يېتىۋاپتۇ.

يېرىم كېچە بولغاندا ئانىسى بىلەن قىز ئىشىك - تۈڭلۈكنى ئېتىپ ساندۇقنى ئېچىپتۇ.

— ۋاي دات، قۇتۇلدۇرۇڭلار! ئەجدىھا!...

ساندۇقتا ئىككى ئەجدىھا ياتقان ئىكەن. ئانىسى بىلەن قىزى دات - پەريات قىلىپ قېچىپتۇ، لېكىن تاشقىرىغا چىقىشقا ئۈلگۈرەلمەي قاپتۇ. ئىككى ئەجدىھا جادىگەر موماي ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇشقاق قىزىنى يەپ، دەرىزىدىن چىقىپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئاق كۆڭۈل زۇمرەت بىلەن دادىسى خاتىرجەم — تىنچ ئۆمۈر سۈرۈپ ئۆتۈپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئوقۇڭلار ھەمدە تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) زۇمرەت كىم؟ ئۇ قانداق قىز؟ قىممەتچۇ؟

2) سېھىرگەر موماي نېمە ئۈچۈن زۇمرەتنى ياخشى كۆرۈپ قالدى؟ ئۇنىڭغا نېمە بەردى؟

3) سېھىرگەر موماي نېمە ئۈچۈن قىممەتكە ئەجدىھا قاچىلانغان ساندۇقنى بەردى؟

2. تېكىستنى ئوقۇپ، ئوتتۇرىسىغا سىزىقچە (-) قو-يۇلغان سۆزلەرنى تېپىپ كۆچۈرۈڭلار ھەمدە نىمە ئۈچۈن ئۇ-لارنىڭ ئوتتۇرىسىغا سىزىقچە قويۇلغانلىقىغا دىققەت قىلىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسەن كېڭەيتىپ يېزىڭلار.

1) قىز مېڭىپتۇ.

2) ھارۋا يېتىپ كەپتۇ.

3) بوۋاي ئولتۇرغان ئىكەن.

4) قۇشلار سايرىشىپتۇ.

5) ئەجدىھا جادىگەر موماي بىلەن ئۇ-نىڭ ئۇرۇشقاق قىزىنى يەپتۇ.

4. چۆچەكنى تەپسىلى ھالدا قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

15. ئورنى كىم كولسا، ئۆزى چۈشەر

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى ئىشقا چۈشكەندە ئالدى بىلەن دانىشمەنلەرنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاقىلانە مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلايدىكەن، بۇ ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلانغان ئىكەن.

ئەنە شۇ يۇرتتا غەيۇر ئىسىملىك بىر دانىشمەن بار ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى پادىشانىڭ ئالدىغا كىرگەندە تۈپ-تۈزلا:

— ئەي شاھىم، بىر ئاز پۇقراپەرۋەر بولساڭچۇ، — دەپلا كەينىگە يانىدىكەن.

پادىشا دانىشمەننىڭ بۇ سۆزىنى كۆڭلىدە قوبۇل قىلىپ، ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ پۇقرالارغا يامانلىق قىلغان-قىلمىغانلىقىنى ھەر كۈنى دىگۈدەك سۈرۈشتۈرىدىكەن. دانىشمەنمۇ ھەر كۈنى كىرىپ، يۇقۇرقى شۇ

سۆزنى تەكرارلاپ تۇرىدىكەن. بۇنىڭغا چىدىدىمىغان بىر ۋەزىر بىر كۈنى پادىشاغا:
— ئەي جاھاننىڭ ئاپتىۋى، ئۇلۇغ شاھىم! ھىلىقى دانىشمەننىڭ جاناپلىرىنى كۆزگە ئىلماي قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىگە چىداپ تۇرالمىدىم. پاسىۋانىم، ئىجازەت قىلسىلا ئېيتىدىغان گېپىم بار ئىدى، — دەپتۇ.
پادىشا ئېيتىشقا ئىجازەت قىپتۇ.
— ھىلىقى نىمە دانىشمەن دەپ ھۆرمەت قىلغانلىرىنى بىلمەي، كوچىغا چىقىپ، «پادىشانىڭ تېنى سېسىقكەن» دىگەن گەپنى تارقىتىپتۇ. بۇ بەدبەختنىڭ جاناپلىرى ئالدىدا قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىلا يېتەرلىك ئىدى. بۇنىڭغا چارە قىلمىساق، بۇنىڭدىن ھەر بالا كەلگۈسى، قۇللىرىنىڭ گېپىگە ئىشەنمىسىلە، دانىشمەنگە: «يېقىن كېلىپ سۆزلە» دەيدىغان بولسىلا، ئۇ تۇمشۇغىنى ئېتىپ سۆزلەيدۇ، — دەپتۇ.
پادىشا بۇ گەپكە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، ئەتىسى دانىشمەننى سىناپ باقماقچى بوپتۇ.

ۋەزىر ئۆز گېپىنىڭ توغرا چىقىشى ئۈچۈن بىر ھىلە ئويلاپ قويغان ئىكەن. ئەتىسى دانىشمەن ئادىتى بويىچە پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئەي شاھ، بىرئاز پۇقراپەرۋەر، خەلقپەرۋەر بولساڭچۇ، — دەپتۇ.

پادىشا ئەتەيىن:

— يېقىنراق كېلىپ سۆزلە، گېپىڭنى ئاڭلىمىدىم، — دەپتۇ.

دانىشمەن پادىشاغا يېقىن كېلىپ، ئاغزىنى قولى بىلەن توساپ تۇرۇپ سۆزىنى تەكرارلاپتۇ. پادىشا كۆڭلىدە ۋەزىرنىڭ گېپىنىڭ توغرىلىقىغا ئىشىنىپتۇ-دە، دانىشمەننى جازالىماق بوپتۇ.

پادىشا ئادىتى بويىچە ئىنئام بەرسە يارلىقنى ئۆزى يېزىپ، پېچەتلەپ، ئۇنى ئېلىپ بارىدىغان جاينى كۆرسىتىپ بېرىدىكەن. شۇ ۋەجىدىن دانىشمەنگىمۇ يارلىق سىلىنغان بىر لىپاپىنى ئۇزىتىپتۇ. دانىشمەن ئۇنى قولىغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئوردىدىن چىقسا ھىلىقى ۋەزىر ئۇچراپ:

— دانىشمەن، قايتىپلا، — دەپتۇ-دە،

دانىشمەننىڭ قولىدىكى لىپاپىغا كۆزى چۈ-
شۈپ، ئاچكۆزلىشىپتۇ، ۋەزىرنىڭ كۆزىگە
لىپاپا مۇكاپات لىپاپىسىدەك كۆرۈنۈپتۇ،
خوشامەتكۈيلۈق بىلەن:

— مۇبارەك بولسۇن! — دەپتۇ.

مال-دۇنياغا قىزىقمايدىغان دانىشمەن:

— ماڭا پۇل كېرەك ئەمەس، كېرەك
بولسا بۇنى سىلى ئالسىلا، — دەپ لىپاپىنى
ۋەزىرگە ئۇزىتىپتۇ. ۋەزىر تازىم قىلىپ
لىپاپىنى ئېلىپتۇ-دە، خوشلىشىپ ئالدىراش
مېڭىپتۇ. ۋەزىر ئۇرغۇن مۇكاپات ئالىدىغان
بولدۇم، دەپ خوشاللىنىپ، خەتنى ئاپىرىدى-
غان جايغا تاپشۇرغان ئىكەن، دەرھاللا كال-
لىسى ئېلىنىپتۇ.

بىر كۈن ئۆتۈپ، دانىشمەن يەنە پادى-
شانىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئادىتى بويىچە گېپى-
نى تەكرارلاپ قايتماقچى بولغاندا، پادىشا
دانىشمەننى توختىتىپ:

— سەن قانداق قىلىپ ساق قالدىڭ؟ —
دەپتۇ.

ھەيران بولغان دانىشمەن، بولغان ئىش-
نى سۆزلەپ بەرگەن ئىكەن، تاقەتسىزلەن-
گەن پادىشا:

— ھەي، مېنىڭ ۋەزىرىم ناھەق ئۆ-
لۈپتۇ، — دەپ غەزەپلىنىپتۇ.

تېخىمۇ ھەيرانلىقتا قالغان دانىشمەن ئىشىنىڭ تېگىنى تەپسىلى سوراپ بىلگەندىن كېيىن، پادىشاغا مۇنۇلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

— مەن تۈنۈگۈن ئادىتىم بويىچە ئوردىغا كېلىۋاتسام، ۋەزىر ئۇچراپ چايغا تەكلىپ قىلدى. ئۆيىگە كىرسەم، تاماق ئېتىپتۇ، تاماققا سامساقنى ئىنتايىن كۆپ سېلىپتۇ، ئىچمەي دېسەم بولمىدى، سامساقنى كۆپ يېگەنلىگىمدىن، سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا كەلگەندە، مەندىن سامساق پۇرىمىسۇن دەپ، قولۇم بىلەن ئاغزىمنى توسىۋالغان ئىدىم. ۋەزىر ماڭا قەست قىلىمەن دەپ، ئاقىۋەت ئۆز بېشىغا چىقتى، «ئورىنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر» دېگەن مانا مۇشۇ، — دەپتۇ.

پادىشا دانىشمەننىڭ ئېيتقانلىرىنى سورۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ توغرىلىغىنى ۋە ئىشىنىڭ تەكتىنى چۈشىنىپ، دانىشمەننى ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. چۆچەكنى ئوقۇپ چىقىپ، قايتا بايان قىلىڭلار.

2. چۆچەكتىن ئۆزەڭلار چۈشەنمىگەن سۆزلەرنى ئايرىپ يېزىپ چىقىڭلار ۋە مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

3. «ئورنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى نېمە؟ تېكىستتىكى ئەمەلىي پاكىتلار ئارقىلىق سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تۆۋەندىكى ماقال ـ تەمسىللەرنىڭ مەزمۇنىنى «زۇمرەت ۋە قىممەت»، «ئورنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر» دېگەن تېكىستلەرنىڭ مەزمۇنى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ چۈشىنىۋېلىڭلار.

ياخشىدىن ئۆگەن،
ياماندىن يىرگەن.
كىشىگە قىلساڭ يامانلىق،
ئۆزەڭگە تاپمايسەن ئامانلىق.

16. خاسيەتلىك قار

قىش باشلىنىش بىلەنلا، لەپىلدەپ قار ياغدى.

تۈنۈگۈن چۈشتە، زەھەردەك سوغاق
شامال چىقىشقا باشلىدى. شامال چۈشتىن
كېيىنمۇ توختىماي ۋىژىلداپ تۇردى. گۈگۈم
ۋاقتىدا، چوڭ-چوڭ قار ئۇچقۇنلىرى تۇمان-
لىق ئاسماندىن لەپىلدەپ چۈشۈشكە باشلى-
دى. بىر دەمنىڭ ئىچىدە، تاغ-دەريالار، دا-
لىلار، يېزا-قىشلاقلارنى ئاپپاق قار
قاپلىدى.

قار كېچىچە توختىماي قاتتىق ياغدى.

بۈگۈن ئەتىگەندە، قار توختىدى. ھا-
ۋا ئېچىلدى. قۇياش قاردىن كېيىنكى كەڭ
دالىنى ئىنتايىن كۆركەم قىلىپ نۇرلاندۇ-
رۇۋەتتى. بىپايان دالا ئاپپاق قارغا پۈر-
كەنگەن، ھەيۋەتلىك تاغلار كۈمۈش تونغا
ئورالغان. شىمالنىڭ بۇ مەنزىرىسى نىمىدى-
گەن گۈزەل ۋە ھەيۋەتلىك. بۇ مول ھو-
سۇلدىن دېرەك بېرىپ كىشىنى خوشاللاندۇ-
رىدىغان خاسىيەتلىك قار مەنزىرىسى نىمى-
دىگەن كۆركەم-ھە!

قىشتا بۇغداينى 3 قېتىم قار باسسا،
كېلەر يىلى مەمۇرچىلىق بولىدۇ، دېگەن
تەمسىل بار. تەجرىبىلىك پىشقەدەم دىخانلار

بىپايان دالىنى قاپلاپ ياتقان قېلىن قارغا قاراپ، خوشاللىقىدىن دىللىرى سۆيۈنۈپ توختىماي: «ياخشى ياققان قار! ياخشى ياققان قار!» دېيىشەتتى.

باللار قاردىن قار بوۋاي ياسىشاتتى. ئۇلار بىر - بىرىگە قار ئېتىشاتتى، يۈگۈرۈشەتتى، بىر - بىرىنى قوغلىشاتتى. جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى تاغلىق كەنتتە ياڭرايتتى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك ئوقۇڭلار.

2. نېمە ئۈچۈن «قىشتا بۇغداينى ئۈچ قېتىم قار باسسا، كېلەر يىلى مەمۇرچىلىق بولىدۇ» دەيمىز؟

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

بىپايان، خاسىيەتلىك، مەنزىرە، مەمۇرچىلىق

4. كۆپ چېكىتلەرنىڭ ئورنىغا مۇۋاپىق سۆزلەرنى قويۇپ، تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

1) ...سوغاق شامال چىقىشقا باشلىدى.

2) بىپايان دالا... پۈركەنگەن.

3) ھەيۋەتلىك تاغلار... تونغا ئورالغان.

4) كىشىنى خوشاللاندۇرىدىغان ... قار

مەنزىرىسى نىمىدىگەن ...

5) بالىلارنىڭ ... ئاۋازلىرى ياڭرايتتى.

5. تۆۋەندىكى تېپىشماقنى تېپىپ، جاۋاۋىنى يېزىڭلار.

شېكەر دېسەم تاتلىق ئەمەس،
ئاق تۇز دېسەم ئاچچىق ئەمەس.
قىشتا كۆكتىن چۈشىدۇ،
يازدا كۆزگە كۆرۈنمەس.

17*. قار

كېچىنەكتەك ئاپپاق قار،
كۆكتە ئۇزۇپ ئويىندى.
بىر پەستىلا مەكتەپنى،
ئاق ماموۇققا ئورىدى.

دەل - دەرەخلەر تاقىدى،
مەرۋايىتتەك ئاق بېزەك.
قاماشتۇرۇپ كۆزلەرنى،
زوقلاندۇرار ئاق چىچەك.

قىزدىپ كەتتى مەكتەپتە،
قىزغىن ئەمگەك بەس - بەستە.
سۈپۈرۈلۈپ ئاپپاق قار،
دۆۋىلەندى بىر پەستە.

ياساپ چىقتۇق قار بىنەن،
ئاپپاق ساقال قىش بوۋاي.

AltunOq

ئەتراپىنى ئايلىنىپ،
ناخشا ئېيتتۇق لايلى - لاي.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. شېئىردا قار نىمىلەرگە ئوخشىتىلىپ تەسۋىرلەنگەن؟

3. قار ياققاندا مەكتەپ مۇھىتىنىڭ قانداق تۈس ئالغانلىقىنى، مەكتەپ مەيدانىدا قانداق جانلىنىش بارلىققا كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنى جۈملە ئىچىدە كەلتۈرۈڭلار، ئۇ سۆزلەر تۈزگەن جۈملىلىرىڭلاردا ئوخشىتىش بولسۇن. كېپىنەك، ماموق، مەرۋايىت، چېچەك

18. شىۋرغاندا

قىش، ھاۋا تۇتۇق، كۆن ئانچىلا سوـ
غاق ئەمەس ئىدى. ئۆيلىرى تەرتىپلىك سىـ
لىنغان بوستان مەھەللىسىدە ھەركەت سەـ
ھەردىلا جانلاندى. ئاردىلاپ ـ ئاردىلاپ ئېـ
رىقتىن سۇ ئېلىپ ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىـ
ۋاتقان ئاياللار، قورالاردىن بىر ـ ئىككىـ
لەپ چىقىۋاتقان ماللار كۆرۈندى. ئوتـۇن
توشۇيدىغان ئات ـ ئېشەكلەرنىڭ بەزىلىرى
ئىگەرلىنىپ، بەزىلىرى ھارۋىلارغا قېتىلاتـ
تى. ھەممە قورالارنىڭ ئالدىدا ئۇششاق مالـ
لار چۆپ ئىزلەپ يۈگۈرەيتتى. ئۇلار ئىسسىق
ئېغىللاردىن چىقىپ، تۇياقلىرى توڭـغا تەكـ
كەنلىكتىن، ئاياقلىرىنى ئېرىنچەكلىك بىلەن
يۆتكىشەتتى. بەزىلىرى سوغاق تەككەنلىكـ
تىنمۇ، توختىماستىنلا پۈشقۇرتاتتى. ھەسەنـ
نىڭ دادىسى ئالدىدا تۇرغان قوش مۈڭگۈزـ
لۈك سەركىنى تۇتۇۋالدى ـ دە: «ھاي! مۈـ

نۇنىڭ بۇرنى پۇتۇپ قاپتۇ، تۇز بېرىۋەتكىنە!» دەپ ۋاقىرىدى.

ئەنە قورا چۆرىسىدە قۇشقاچلار توپلىشىپ يۈرىدۇ. ئېرىق بويىدىكى ئالما شېخىدا تۈكلىرىنى ھۈرپەيتىپ، ئىككى سېغىزخان ئولتۇرىدۇ. ئۇلار: «بۈگۈن ئالا ئۆكۈز چىقمايدىغۇ؟ بىر ئاز تېپىچەكلىتىپ قويساق بولاتتى» دېگەندەك شاراقلاپ قويۇشىدۇ.

— ھەي، سەن ھېچنىمىدىن بىغەم تۇرىسەنغۇ؟ — دەپ ۋاقىرىدى ئېتىنى سۇغىرىۋاتقان قادىرغا ھەسەن. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ئالما شېخىدا تۇرغان سېغىزخانلار چۆچۈپ، لىپ قىلىپ يۇقۇرىغا قوندى.

ھەسەن چاي ئىچىپ چىققىچە ھاۋا ئۆزگىرىپ قالغان ئىدى. سەل - پەل تۇمانلىشىپ تۇرغان ھاۋادا سوغاق شامال پەيدا بولدى - دە، ئارقىدىن قار چۈشۈشكە باشلىدى. ھەسەن قادىرنى ئۆيىدىن قىچقىرىپ چىققىچە قار تېخىمۇ كۈچەيگەن ئىدى. شىمال شامىلى سوغاقنى يەنىمۇ كۈچەيتىۋەتتى.

— جۇدۇن باشلىنىپ كەتمىسە بولاتتىغۇ؟ — دېدى قادىر.

— بەلكىم، كۈن ئىپچىلىپ كېتەر. ئىك-
كىمىز نىڭلا ئۆيى مەكتەپتىن يىراق، باشقى-
لار قانداقلا قىلىسا مەكتەپكە بارىدۇ، بىر
كۈنمۇ ئوقۇشتىن قالمايدۇ. بىزمۇ مەكتەپ-
تىن زادى قالماسلىقىمىز لازىم! — ھەسەن
شۇ سۆزلەرنى ئېيتتى - دە، مېڭىشنىڭ تەي-
يارلىقىنى قىلدى. ئۇلار مەھەللىدىن چىقىپ،
تاغنىڭ تۇمشۇقىدىن ئايلانغاندا شۇدىرغان
كۈچىيىپ كەتتى. قار ئۇلارنىڭ يۈزلىرىگە
ئۇرۇلۇشقا باشلىدى. قىقاس سېلىپ شۇدىر-
غان بۇ ئىككى بالىنى ئوردۇۋالدى. جۇۋا كى-
يىپ، ئۈستىدىن بەلۋاغ بىلەن چىڭ باغلى-
ۋالغان بولسىمۇ، ئۇلار زەھەردەك سوغاقتا توڭ-
لاشقا باشلىدى. بىر - بىرىنى مەھكەم قول-
تۇقلىشىۋالغان بولسىمۇ، شۇدىرغان ئۇلارنى
ئۆز ئىختىيارى مېڭىشقا قويمايتتى. ئۇلار چا-
نا يولىنىڭ بىلىنەر - بىلىنمەس قالغان ئى-
زى بىلەن ماڭدى. بەزى يەرلەردە بولسا
قار دۆۋىلىرى كۆتىرىلگەن، «ئادىشىپ كەت-
مىسەك بولاتتىغۇ!» دېيىشەتتى ئىككى دوست
بىر - بىرىگە.
شۇدىرغان بارغانسېرى كۈچىيىشكە باش-

لىدى. ئاچچىق چىقىراپ ۋىژىلداپ، ئۇياق-
تىن - بۇياقتىن يۆگىلىپ چىققان شىۋىر-
غان باللارنى «كەينىڭگە قايت!» دېگەندەك،
بولمىسا ئۇلارنى تۇنجۇقتۇرماقچى بولغان-
دەك سىزىلەتتى. شىۋىرغان باللارنى ھال-
سىزلاندۇرۇۋەتتى. ئەمما بۇ ئىككى بالا «زا-
دى چېكىنمەيمىز» دەپ شىۋىرغاننى يېرىپ
باراتتى. ئەينەك ئۇۋاقلىرىدەك مۇز پارچى-
لىرى شىپ - شىپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ بويۇن-
لىرىدىن كىرىشكە باشلىدى. ئۇلار سوغاق-
تىن تاسىمىدەك كۆكىرىپ، قوللىرى قولاشماي
قالدى. ئەمما «يېڭىلمەيمىز» دېگەن تۇيغۇ بۇ
كىچىككىنە ئىككى بالىنى ھامان ئالغا ئىن-
تىلدۇرەتتى. ئاخىرى بۇ ئىككى بالا ئالدى-
دىن ئۇرغان دەھشەتلىك شىۋىرغاننى بۆ-
سۈپ ئۆتۈپ مەكتەپكە يېتىپ كەلدى.

— ئوھ ... ھو، باتۇرلار! — دەپ
چۇۋۇلداشتى سىنىپداشلىرى ئۇلارنى كۆ-
رۈپ. شىۋىرغاننىڭ كۈچىيىگەنلىكىنى كۆر-
گەن ھەسەننىڭ دادىسى ئۇلاردىن ئەنسى-
رەپ، باللىرىنىڭ كەينىدىن يولغا چىققان

ئىدى. بالىلار سىنىپىغا كىرىپ ئولتۇرغىچە، ئۇمۇ يېتىپ كەلدى.

— سالامەت يېتىپ كەلدىڭلارمۇ بالىلى-
رىم، — دېدى ئۇ، خوشال بولۇپ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك ۋە راۋان ئوقۇڭلار.

2. بوستان مەھەللىسىدە ئەتىگەنلىگى ھەركەت قانداق جانلاندى؟

3. ئەتىگەندە ھاۋا قانداق ئىدى؟ ھەسەن بىلەن قادىر مەكتەپكە ماڭغاندا ھاۋادا قانداق ئۆزگىرىش بولدى؟

4. شىۋىرغان باللارغا قانداق قىيىنچىلىق تۇغدۇردى؟ باللار نىمىشقا ئۇنىڭغا بوي بەرمىدى؟

5. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ چىقىپ، شىۋىرغاننىڭ باللارنىڭ مېڭىشىغا قىيىنچىلىق تۇغدۇرغانلىغى ئىپادىلەنگەن جۈملىلەرنى تېپىپ، دەپتىرىڭلارغا كۆچۈرۈۋېلىڭلار.

19. چوڭ قارلىق تاغ

چوڭ قارلىق تاغ سىچۇەن ئۆلكىسى-نىڭ غەربىگە جايلاشقان. ئۇ يەردە نە ئادەمزات، نە گىيا ۋە دەل - دەرەخ يوق، ھەتتا چىغىر يولمۇ يوق. بىر يىلنىڭ 4 پەسلىدە تاغنى قېلىن قار قاپلاپ تۇرىدۇ. يازدا، باشقا جايلاردا ئىسسىققا چىدىماي ئۆزىڭىزنى يەلپۈسىڭىز، چوڭ قارلىق تاغدا بولسا يەنىلا لەپىلدەپ قار يېغىپ، سوغۇق كىشىنى ئۆتكۈدەك سوغاق بولۇپ تۇرىدۇ.

قىزىل ئارمىيە جياڭشى ئۆلكىسىدىن يولغا چىقىپ، 8 ئاي يول ماڭدى. ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى يىرتىلىپ، چىغ چورۇقلىرىنىڭ جۇلۇغى چىقىپ كەتتى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا بۇنداق قارلىق تاغدىن ئۇلار قانداقمۇ ئۆتەر؟ ئەمما ھەرقانداق قىيىنچىلىق قەھرىمان قىزىل ئارمىيىنى توساپ قالالمايتتى. شىمالغا يۈرۈش قىلىپ ياپون باسقۇن-

Altun0q

چىلىرىغا قارشى تۇرۇش ۋە ئەكسىيەتچىلەر-
نى يوقىتىش ئۈچۈن، قىزىل ئارمىيە ۋەھشى
دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىشى، شۇنداقلا نا-
چار تەبىئى شارائىت بىلەنمۇ جەڭ قىلىشى
كېرەك ئىدى. قىزىل ئارمىيە چوڭ قارلىق
تاغنى بويى سۇندۇرۇپ، ئۆنگەدىن ئۆتۈشى
كېرەك ئىدى.

چوڭ قوشۇن قارلىق تاغ ئېتىگىگە يې-
تىپ كېلىدۇ، جەڭچىلەر كىيىشكە بولىدىغان
ھەممە كىيىم - كېچەكلىرىنى كىيىشىۋالىدۇ.
ئەدىيالى بارلار ئەدىيالىنى يېپىنچاقلىۋالىدۇ،
كىلىيونكىسى بارلار كىلىيونكىنى بېشىغا ئار-
تىۋالىدۇ. بەزى جەڭچىلەر بىر ئاز لاتا پار-
چىلىرى ۋە قۇرۇق ئوت - چۆپ تېپىپ،
پاختىلىق خەي قاتارىدا پۇتىغا يۆگىۋالىدۇ؛
يەنە بەزى جەڭچىلەر بىرەر پارچە قوي تې-
رىسى تېپىپ، جۇۋا ئورنىدا ئۈستىگە يېپىن-
ۋالىدۇ.

لازا سۈيى قان ئايلىنىشقا تەسىر كۆر-
سىتىپ، بەدەننى قىزىتىدىغان، بۇنىڭ بىلەن
تاغدىكى سوغاق شامالغا بەرداشلىق بەرگى-
لى بولىدىغان بولغاچقا، تاققا چىقىشتىن بۇ-
رۇن، ھەر بىر جەڭچى بىر چىنە لازا سۈيى
ئىچىۋالىدۇ.

قىزىل ئارمىيە يولغا چىقىدۇ. بىرىنىڭ
كەينىدىن بىرى، بىر قوشۇنىڭ كەينىدىن يەنە
بىر قوشۇن ئىز بېسىپ، ئاپپاق قار بىلەن قاپ-
لانغان چوڭ قارلىق تاققا قاراپ ئىلگىرى-
لەيدۇ.

شامال قار ئۇچقۇنلىرىنى ئۇچۇرۇپ،
گوياكى بەيگىگە چۈشكەن تۇمەنلىگەن ئار-
غىماقلاردەك تاغ چوققىسىدىن ھۇشقۇتۇپ
كېلىپ، جەڭچىلەرگە ئۇرۇلۇپ ئۇلارنىڭ تىك
تۇرۇشىغا ئىمكانىيەت بەرمەيدۇ. قارا بۇلۇت
مۆلدۈر ئېلىپ كېلىدۇ. مۆلدۈر ئاشپەز كۆ-
تىرىپ كېتىۋاتقان تۇنكە تۇڭغا تېگىپ، ئۇ-
نى داراڭلىتىدۇ. مۆلدۈر ئەمدىلا ئۆتۈپ كې-
تىشى بىلەنلا قاتتىق يامغۇر ياغىدۇ. يامغۇر
كېيىم - كېچەكلەرنى، ھەتتا جەڭچىلەرنىڭ
پۈتۈن بەدىنىنى سۇ قىلىۋېتىدۇ. قەھرىمان
قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى تىزغىچە قار كې-
چىپ، قەدەممۇ - قەدەم ئالغا ئىلگىرىلەپ،
تاغ چوققىسىغا قاراپ يامىشىدۇ.

تاغ چوققىسىغا يېقىنلاشقانسېرى سو-
غاق تېخىمۇ كۈچىيىدۇ، ھاۋا بارغانچە شا-
لاڭلىشىدۇ، بۇنىڭ بىلەن نەپەس ئېلىشمۇ بارغان-
چە قىيىنلىشىدۇ. نۇرغۇن جەڭچىلەر مۇزلىغانلى-
غىدىن كالپۇكلىرى تاتىرىپ، چىشلىرى كا-
سىلداپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ ياشراقلىرى قېرى-
راقلىرىنى، بەدىنى كۈچلۈكرەكلىرى ئاجىز-
راقلىرىنى يۆلەپ ماڭىدۇ. ئەرلەر بولسا ئايال-

لارنى يېتىلەپ ماڭىدۇ. شاكىچىكلەر ئاتلارنىڭ قۇيرۇغىغا ئېسىلىۋالىدۇ. ماڭايلى! ماڭايلى! چوڭ قارلىق تاغدىن ئۆتۈشنىڭ ئۆزى غەلىبە!

قىزىل ئارمىيىنىڭ تەشۋىقات ئەترىتىدى-دىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ياش ۋە قاۋۇل يى-گىتلەر ئىدى. ئۇلار تاغ قاپتاللىرىدا تۇرۇپ، داقا - دۇمباق چېلىپ، قىزىل بايراقنى لەپىل-دىتىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە ئىلھام بېرىدۇ.

نەچچە ئون مىڭلىغان قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى قىزىل بايراققا، رەئىس ماۋزې-دۇڭغا ئەگىشىپ، ئاپپاق قار بىلەن قاپلان-غان قارلىق تاغدا ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ. ئۇ-لار ئەتىگەندىن تاكى گۇگۇم چۈشكىچە ئال-غا ئىلگىرىلەپ، ئاخىرى بىرىنچى قېتىم ئۇچ-رىغان چوڭ قارلىق تاغ — جياجىنشەن تې-غىدىن ھالقىپ ئۆتىدۇ.

جياجىنشەن تېغى ئېتىكىدە داۋېي نا-ملىق بىر كىچىك بازار بار ئىدى. 4 - يۆ-نۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ ئالدىن ئەۋەتىلگەن قوشۇنى بۇ جايدا جياڭشى ئۆلكىسىدىن يول-غا چىققان مەركىزىي قىزىل ئارمىيىنى كۈتۈپ

تۇرۇۋاتاتتى. شۇنداق قىلىپ، قىزىل ئارمىيە-نىڭ ئىككى قوشۇنى چوڭ قارلىق تاغ ئېتە-كىدە ئۇچرىشىدۇ. كۆپچىلىك خوشاللىقىدىن سەكرىشىپ، ناخشا ئېيتىشىدۇ، شاتلىق سا-دالىرىنى ياڭرىتىدۇ، بىر - بىرى بىلەن قۇ-چاقلىشىدۇ، كۆزلىرىدىن خوشاللىق ياشلىرى-نى ئېقىتىدۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللار-غا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) چوڭ قارلىق تاغ نەگە جايلاشقان؟ ئۇ قانداق تاغ؟

2) قىزىل ئارمىيە نىمە ئۈچۈن چوڭ قارلىق تاغدىن ئۆت-مەكچى بولدى؟

3) قىزىل ئارمىيە چوڭ قارلىق تاغدىن ئۆتۈش جەر-ياندا قانداق قىيىنچىلىقلارغا ئۇچرىدى ۋە ئۇ قىيىنچىلىقلار-نى قانداق يەڭدى؟

2. «قىزىل ئارمىيە يولغا چىقىدۇ» دىگەن يەردىن «چوڭ قارلىق تاغدىن ئۆتۈشنىڭ ئۆزى غەلىبە»دىگەن يەر-گىچە ياد ئىملا قىلىپ يېزىڭلار.

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار:

ناچار تەبىئى شارائىت، بەرداشلىق بېرىش، تاغ قاپ-تىلى

20. لوشيڭجياۋ

1952 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئەتىگەن، چاۋشيەننىڭ شىتيەنلى دىگەن يېزىدىكى تاغ-دالىسىنى قېلىن قار قاپلىغان بولۇپ، چاۋشيەنلىك كىچىك دوستلاردىن بىرقانچىسى دەريادا مۇز تېيىلىشۋاتاتتى. تۇيۇقسىز غاراسلىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، مۇز يېرىلىدۇ - دە، بىر بالا ۋاقىرىغان پېتى مۇزنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ھەمرالىرى قورققىنىدىن يىغلاشقا باشلايدۇ.

جۇڭگو خەلق پىدائىي قىسمىنىڭ جەڭچىسى لوشيڭجياۋ دەل شۇ ۋاقىتتا ئەنە شۇ جايدىن ئۆتۈپ قالىدۇ. ئۇ ۋاقىرىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ، بىرەر ئەھۋال يۈز بەرگەنلىگىنى بىلىدۇ - دە، شۇ ھامان دەريا بويىغا قاراپ يۈگۈرىدۇ. ئۇ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ پاختىلىق چاپىنىنى سالىدۇ. مۇز ئويۇلغان جايدىن بۇلدۇقلاپ سۇ چىقىپ

تۇراتتى، لوشېڭجياۋ سۇغا سەكرەپ چۈشمەدۇ. مۇز ئاستىدىكى سۇنىڭ ئېقىمى ناھايىتى تېز بولغاچقا، بالىنى قەيەرگە ئېقىتىپ كەتكەنلىكىنى بىلىشكە بولمايتتى. ئۇ سۇنىڭ ئىچىدە بىر ھازا ئىزلىگەن بولسىمۇ تاپالمايدۇ.

لوشېڭجياۋ سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ نەپەس ئېلىۋالىدۇ - دە، دەرھال يەنە شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىدۇ. بالىلار مۇزنىڭ ئۇيۇلغان يېرىدىكى تەقەززالىق بىلەن تىكىلىپ تۇرۇشىدۇ. بىر دەمدىن كېيىن، سۇنىڭ يۈزى داۋالغۇپ، كىچىك ئىككى قول، ئارقىدىنلا بالىنىڭ بېشى كۆرۈنىدۇ. لوشېڭجياۋ بالىنى كۆتىرىپ چىقىرىدۇ. بالا ئىككى بىلىكى بىلەن مۇزغا تايىنىپ، كۆچەپ يۇقۇردىغا يامىشىدۇ. كۆتۈلمىگەندە يوغان بىر پارچە مۇز غاراسلاپ سۇنۇپ، بالا سۇغا يەنە چۆشۈپ كېتىدۇ.

لوشېڭجياۋ سۇدىن بېشىنى چىقىرىدۇ، مۇزلىغىنىدىن ئۇنىڭ يۈزلىرى كۆكىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ چوڭقۇر نەپەس ئېلىۋېلىپ، سۇغا ئۈچىنچى قېتىم شۇڭغۇپ كىرىپ كې-

تىدۇ. بىر هازا ئۆتكەندىن كېيىن، بالىنىڭ سۇ يۈزىگە ئاستا چىقىۋاتقانلىقى كۆرۈنىدۇ. بۇ قېتىمدا لوشېڭجياۋ بالىنى بېشى ۋە مۇرىسى بىلەن ئىتتىرىپ چىقىرىدۇ. بالا قۇتقۇزۇلىدۇ، لوشېڭجياۋ پۈتۈنلەي ماغدۇرىدىن كېتىپ شەرەپلىك هالدا قۇربان بولىدۇ.

قۇتقۇزۇلغان بالىنىڭ ئىسمى سۇيېيىڭ ئىدى. چاۋشيەن خەلقى لوشېڭجياۋنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، ئۇنى شىتيەنلىگە دەپنە قىلىدۇ. ئۇنىڭ قەۋرىسىنىڭ ئالدىدا ناهايىتى ئېگىز بىر پارچە خاتىرە تاش بولۇپ، خاتىرە تاشقا چاۋشيەن خەلقىنىڭ ئۇلۇغ داهىيسى يولداش كىم ئىرسېننىڭ: «ئىنقىلاۋىي قۇربان لوشېڭجياۋنىڭ ئىنتېرناتسىئونالىق روهى چاۋشيەندە مەڭگۈ ياشايدۇ» دەپ ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان بېغىشلىمىسى ئويۇلغان.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ، ئابزاسلارغا بۆلۈڭلار ھەمدە ھەر بىر ئابزاسنىڭ مەزمۇنىنى قىسقىچە بايان قىلىپ بېرىڭلار.

AltunOq

2. لوشيڭجياۋ ئىككىنچى قېتىم سۇغا كىرگەنــدە بالىنى سۇ ئۈستىگە قانداق چىقاردى، ئۇچىنچى قېتىمدىچۇ؟ بۇ ئىكـكى قېتىملىق ئەھۋالدا قانــداق ئوخشـىماسـلىـق بار؟ نىمە ئۈچۈن؟

3. بىز لوشيڭـجياۋنىــڭ قايــسى ئالــجاناپ روھىــدىن ئۆگىنىشىمىز لازىم؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ، ئۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان جۈملىلەرنى تۈزۈڭلار.

تەقەززالىق، كۈتۈلمىگەندە، شەرەپلىك

*21. دەپتەرلەرنىڭ سۆھبىتى

بىر كۈن جىمجىت كېچىدە،
ئىش ئۈستىلى ئۈستىدە،
سۆھبەت بوپتۇ ئۆزئارا،
دەپتەرلەرنىڭ ئىچىدە.

بۇ دەپتەرلەر زوق بىلەن.
بىر دەپتەرنى ماختاپتۇ.
ھەممە بىردەك ئۇنىڭدىن،
شۇنداق سوئال سوراپتۇ:

«سۆزلەپ بەرگىن دوستىمىز،
سەندە بەك زور ئۆزگىرىش.
ناچار ئىدىڭ ئىلگىرى،
تاپتىڭ قانداق يۈكسىلىش؟»

شۇ چاغ كۆركەم بۇ دەپتەر،
ئۆز سۆزىنى باشلاپتۇ.

ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى،
ئوتتۇرىغا تاشلاپتۇ:

«بۇرۇن ئىگەم سەمەتجان،
بەكمۇ بەخۇاش شوخ ئىدى.
ئۇنىڭ ياخشى ئۇگىنىش،
مەقسىدىمۇ يوق ئىدى.

تاپشۇرۇقنى ئىشلەيتتى،
باشقىلاردىن كۆچۈرۈپ.
ئۆز پىتىمۇ يازالماي،
قالايمىقان ئۆچۈرۈپ.

يازار ئىدى ئىگىز - پەس،
قۇرلىرىمغا قارىماي.
ۋارىغىمنى يىرتاتتى،
يازغانلىرى يارىماي.

قوشۇلاتتىم سىنىپتا،
دەپتەرلەرنىڭ سېپىگە.
لېكىن چىقىپ قالاتتىم،
ئۇستەلنىڭ بىر چېتىگە.

خاتا جايىنى تۈزىتىپ،
زېرىكمەيتتى مۇئەللىمىم.
كۈندە سۆزلەپ سەممەتكە،
تېرىكمەيتتى مۇئەللىمىم.

تەنقىتلىنىپ ھەمىشە
قايتۇرۇلسام ئۇندىڭغا،
پەرۋا قىلماي سەممەتجان،
كېتەر ئىدى ئويۇنغا.

قاراڭ بۈگۈن بەتلىرىدىم،
شۇنچە رەتلىك يېزىلغان.
ھەر قېتىمدا يۈز نومۇر،
مەرۋايىتتەك تىزىلغان.

ئىنگەم سەممەت بەكمۇ تېز —
بەڭۋاشلىقنى تاشلىدى.
ئاق قەغەزدە سىرتىمنى،
بىر چىرايلىق تاشلىدى.

ئىشخانىغا شۇڭلاشقا،
كۈندە خوشال كىرىمەن.

AltunOq

رازى بولغاچ مۇئەللىم،
شاتلىنىمەن كۆلىمەن.»

ئاخلاپ بۇنى دەپتەرلەر،
سەمەتجاننى ماختاشتى.
بۇ دەپتەرنىڭ كۆكسىگە،
قىزىل گۈللەر تاقاشتى.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭلار.

2. سەمەتجان ئاۋال دەپتىرىنى قانداق تۇتاتتى؟ كېيىن ئۇنىڭ دەپتىرىدە قانداق ئۆزگىرىشلەر بولدى؟

3. باشقا دەپتەرلەر نېمە ئۈچۈن سەمەتجاننىڭ دەپتىرىنى ماختاشتى ۋە ئۇنىڭ كۆكسىگە گۈل تاقىدى؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار، ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

يۈكسىلىش، كەچۈرمىش، رازى بولۇش، شاتلىنىش، پەرۋا قىلماسلىق

22. گۈل بەرگىدەك

گۈلنىڭ قات ـ قات بەرگىدەك،
مېنىڭ ھەر بىر دەپتىرىم.
بەرگىدىكى شەبنەمدەك،
چاقنار گۈزەل خەتلىرىم.

گۈلنى ھەركىم گۈزەل دەپ،
چېكىسىگە قىسىدۇ.
ئۇنىڭ خۇشبۇي ھىدىدىن،
قەلبى ئىلھام قۇچىدۇ.

باقسام كىتاپ، دەپتەرگە،
مېھرىم قايناپ ـ تاشىدۇ.
پەن ـ بىلىمگە ھەۋىسىم،
كۈچىيىدۇ، ئاشىدۇ.
قەدىرلەيمەن شۇڭلاشقا،
گۈل بەرگىدەك كىتاپنى.
كىتاپ بەرگەن بىلىمدىن،
چاقنىتىمەن ئىجاتنى.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى ئۈنلۈك، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭلار.

2. شېئىردا كىتاپ، دەپتەرلەرنىڭ رەڭلىك بەتلىرى ھەم دەپتەرگە رەڭلىك يېزىلغان خەتلەر نىمىگە ئوخشىتىلغان؟

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

گۈل بەرگى، شەبنەم، ھېدى، ئىلھام قۇچۇش، ھەۋەس

4. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.

23. لېنىن ماقالىنى قانداق يازاتتى

لېنىن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا، دەرستە ئىنتايىن ياخشى ئىدى. ھەر خىل پەنلەردىكى نەتىجىسى ئەلا بولۇپ، يىلمۇ-يىل 1-دەرىجىلىك مۇكاپات ئالاتتى. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن چاغدىمۇ ئالتۇن مېدال ئالغان. ئۇ بۇ چاغدا 17 ياشتا ئىدى.

AltunOq

ئوقۇتقۇچى ئائىلىدە يېزىپ كېلىشكە
تاپشۇرغان ماقالىلارنىڭ ۋاقتىنى ھەممىشە
ئىككى ھەپتە قىلىپ بەلگىلەيتتى. نۇرغۇن-
لىغان ساۋاقداشلار دائىم كېچىكتۈرۈپ، تاپ-
شۇرىدىغان كۈنىنىڭ ئالدىنقى ئاخشىمىلا
ئالدىراپ - تېنەپ يازاتتى. لېنىن ئۇنداق
قىلمايتتى، ئۇ ئوقۇتقۇچى ماقالا تېمىلىرىنى
بەلگىلەپ بەرگەن كۈنىلا يېزىشقا كىرىشەت-
تى. ئۇ ئالدى بىلەن يازىدىغان ماقالىسىنىڭ
تېزىسىنى ياخشى تۈزۈۋېلىپ، ئاندىن دەس-
لەپكى نۇسخىسىنى يازاتتى، تېزىس يازىدى-
غان قەغەزنى بويىغا قاتلاپ، ئىككى ئىس-
تونغا بۆلۈپ، سول تەرەپتىكى ئىستونغا
دەسلەپكى نۇسخىسىنى يازاتتى ھەمدە تې-
زىس تەرتىۋى بويىچە دەسلەپكى نۇسخىغا
نومۇر قوياتتى. ئوڭ تەرەپتىكى ئىستونغا
نۇرغۇنلىغان نەقىللەر ياكى تولۇقلايدىغان
يېڭى مەزمۇنلارنى يازاتتى. لېنىن دەسلەپ-
كى نۇسخىنى قېرىنداش بىلەن يازاتتى. ئۇ
قېرىنداشنى ئۈچلۈق ئۈچلىغاچقا، دەسلەپكى
نۇسخىنىڭ خەتلىرى ئوچۇق ھەم چىرايلىق
چىقاتتى، ماقالىنى تاپشۇرۇشقا ئاز قالغاندا،

ئۇ ئوڭ تەرەپ ئىستونىدىكى ماتېرىياللارغا ئاساسەن دەسلەپكى نۇسخىنى ئۆزگەرتىپ، باشقا قەغەزگە يەنە يازاتتى. ئەڭ ئاخىرىدا، ئۇ ئۆزگەرتىلىپ بولغان نۇسخىنى ماقالا يازدىغان دەپتىرىگە ئوچۇق قىلىپ كۆچۈرەتتى.

لېنىن ئوقۇغان ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى لېنىننىڭ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، ئۇ ھەممىشە لېنىننىڭ يازغان ماقالىلىرىنى ئالاھىدە ماختايتتى. ئۇ لېنىننىڭ ئانىسىغا: لېنىننىڭ ماقالىنى دائىم باش قاتۇرۇپ، ئىنتايىن ئەتراپلىق ئويلاپ يازدىغانلىقىنى، يازغان ماقالىلىرىنىڭ مەزمۇنى مول، بايان قىلىنىشى ئىنتايىن ئېنىق ۋە ئىخچام ئىكەنلىكىنى ئېيتقان ئىدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ چىقىڭلار.

2. لېنىن ئوتتۇرا مەكتەپتە قانداق ئوقۇيتتى؟ ئۇ ماقالىنى قانداق يازاتتى؟

3. لېنىننىڭ قايسى تەرەپلىرى بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدۇ؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

ئىستون، نۇسخا، تېزىس، نەقىل، ئىخچام، مول

5. مۇنۇ سۆزلەرنى قوللىنىپ جۈملە تۈزۈڭلار:
...ئالدى بىلەن... ئاندىن... ئاخىرىدا

6. تۆۋەندىكى سۆزلەرگە مەنىسى ئوخشاش ھەم مەنە جەھەتتىن يېقىن سۆزلەرنى يېزىڭلار.
ئىخچام، مول

7. تۆۋەندىكى پارچىنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار، تىنىش بەلگىلىرى قويۇلمىغان ئورۇنلارغا تېگىشلىك تىنىش بەلگىلىرىنى قويۇڭلار.

زالغا نۇرغۇن كىشىلەر يىغىلىدۇ ئۇلار ئۆزئارا : «لېنىن نەددىدۇ نىمىشقا كەلمىگەندۇ» دەپ سورىشىدۇ شۇ ئەسنادا بىر كىشى دەرىزىدىن سىرتقا قاراپ: «قاراڭلار ئاۋۇ كىشى لېنىن ئەمەسمۇ ئۇ بىر كىچىك بالا بىلەن سىرتتا ئويناۋاتىدۇ» دەيدۇ كىشىلەر دەرىزە ئالدىغا گۇررىدە كېلىپ بۇ ھالنى كۆرىدۇ ھېلىقى ئىشچى بالىسىنىڭ لېنىن بىلەن بىللە ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ: «ھوي بۇ كىشى ئەسلىدە لېنىن ئىكەندە نىمىدىگەن ئاددى نىمىدىگەن قىزغىن كىشى ھە ئۇ تېخى ئوغلۇمغا شۇنچە چىرايلىق ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىپتۇ» دەيدۇ

24. شامال چاقپەلىگى ياساش ھەققىدە ھىكايە

بۇنىڭدىن 200 يىل بۇرۇن ئەنگلىيىدە نيۇتون دىگەن ئۇلۇغ بىر ئالىم ئۆتكەن.

نيۇتون دىخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا، قول ھۈنەر ئىشى قىلىشقا ئىنتايىن ئامراق ئىدى. مومىسى بەرگەن پارچە-پۇرات پۇللارنى يىغىپ، ھەرە، مىخ، بولقا، ئۇشكە قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋالاتتى. ئۇ ھەر كۈنى قول ھۈنەر ئىشى بىلەن ئالدىراش بولغاچقا، ئۇگىنىش نەتىجىسىمۇ ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى.

بىر كۈنى نيۇتون مەكتەپتىن ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋېتىپ، كەنتنىڭ يېنىدا بىر شامال تۈگمىنىنى قۇراشتۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ توختاپ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ قېلىپ، ئۆيىگە قايتىشنى ئۇنتۇپ

AltunOq

قالغىلى تاس قالدۇ. كېيىن ھەر كۈنى
مەكتەپتىن قايتقاندا، ئۇ شۇ يەرگە بېرىپ
بىر پەس قاراپ تۇردۇ. شامال تۈگمەنى
پۈتىدۇ. نيۇتون مومىسىغا ياردەملىشىپ بىر
خالتا بۇغداينى يۈدۈپ ئۇن تارتىشقا باردى-
دۇ. شامال چاقپەلەكلىرىنىڭ تۈگمەن تېشىنى
قانداق ئايلاندۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئاپپاق ئۇن-
نىڭ تۈگمەن تېشىنىڭ ئەتراپىدىن چېچىلىپ
چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. نيۇتون مومىسىغا:

— موما، قايتقاندىن كېيىن مەندۇ
بىرنى ياسايمەن، — دەيدۇ.

نيۇتون ھەر كۈنى مەكتەپتىن كەلگەن-
دىن كېيىن، ئۆيگە كىرىۋېلىپ، بىر نەرسى-
لەرنى تاك - تۇك قىلىپ مىخلاپ، قانداقتۇ
بىر نەرسىنى ياساش بىلەن ئاۋارە بو-
لىدۇ. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن،
بىر كىچىك شامال چاقپەلىكى پۈتۈپ چىقى-
دۇ، يەلپۈگۈچ بىلەن يەلپۈسە، چاقپەلەك
پىر قىلىپ چۆگىلەيدۇ. مومىسى ئۇنىڭغا:

— سېنىڭ بۇ شامال تۈگمىنىڭدە ئۇن
تارتقىلى بولامدۇ؟ — دەپ سورىغاندا نيۇ-
تون گۆدەكلەرچە «بولىدۇ» دەپ جاۋاپ

بېرىپ، مومىسىنى كۇلدۇرۇۋېتىدۇ.

ئىككىنچى كۇنى نيۇتون بۇ كىچىك شامال چاقپەلىگىنى مەكتەپكە ئېلىپ بېرىپ، پارتىسىنىڭ ئۇستىگە قويۇپ قويىدۇ. ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى چۆرىدىشىپ كۆرىدۇ. نيۇتون مەمنۇنلۇق بىلەن شامال چاقپەلىگىنى ئايلاندۇرغاندا، كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى بىر ئېغىزدىن ماختىشىدۇ. دەل شۇ چاغدا ساۋاقدىشى كات ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:

— نيۇتون، شامال چاقپەلىگىڭ نېمە ئۇچۇن ئايلىنالايدۇ، سەن بۇنىڭ قائىدىسىنى سۆزلەپ بېرەلەمسەن؟ — دەپ سورايدۇ.

«قائىدە؟» نيۇتون ئەزەلدىن بۇنى ئويلاپمۇ باقمىغان، قول ئىشى قىلىشتا قائىدىسىنى بىلىش كېرەكمىكىنا. كات نيۇتونغا قاراپلا تۇرۇۋالىدۇ، ئۇ كۇلۇپ تۇرۇپ:

— ياساشنىلا بىلىش — ھەيران قالغۇدەك نەرسە ئەمەس، قائىدىسىنى سۆزلەپ بېرەلمەسلىك، ھەقىقەتەن كۇلكىلىك - تە! — دېيىشى بىلەنلا ساۋاقداشلار پاراقىدە كۇلۇشۇپ كېتىدۇ. كىمدۇ بىرى بىر ئىتتىرىشى ھامان بۇ كىچىككىنە شامال چاقپەلىگى

يەرگە چۈشۈپ سۇنۇپ كېتىدۇ.

نيۇتوننىڭ يۈزى ھۇپپىدە قىزىرىپ كېتىدۇ. ئۇ سۇنۇپ كەتكەن شامال چاقپەلىگىنى تېرىۋالىدۇ. ئۇنىڭ كۆڭلى ئىنتايىن بىئارام بولغان بولسىمۇ، ئەمما كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش ئېقىتمايدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ نيۇتون ئۆگىنىشكە بەل باغلايدۇ. ھەرقانداق مەسىلىگە دۇچ كەلسە ئۇ نېمە ئۈچۈن دېگەن سوئالنى قويىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ بارا - بارا قېتىقىنىپ ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرىدۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) نيۇتوننىڭ كىچىك ۋاقتىدا قول ھۈنەرگە قىزىققانلىغىنى قايسى تەرەپلەردىن كۆرگىلى بولىدۇ؟

2) نيۇتوننىڭ كىچىك شامال چاقپەلىگى قانداق ياسالغان؟

3) ساۋاقداشلىرى كىچىك شامال چاقپەلىگىگە نىسبەتەن قانداق قاراشتا بولدى؟ كاتتىنىڭ پىكرى توغرىمۇ - خاتا؟

4) شامال چاقپەلىگى بۇزۇۋېتىلگەندىن كېيىن نيۇتوننىڭ

ھىسسىياتىدا قانداق ئۆزگىرىش بولدى؟ كېيىن ئۇ قانداق قىلدى؟

2. كۆپ چېكىتلەرنىڭ ئورنىغا بېرىلگەن سۆزلەرنىڭ مۇۋاپىقلىرىنى قويۇپ، تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

1) ئەخمەت ئىشچى ئائىلىسىدە ... كەلدى.

2) مەن تامدىكى سۈرەتكە ... قارىغىنىمچە خېلى ۋاقىت تۇرۇپ قالدىم.

3) مەن ئوقۇتقۇچىنىڭ سوئالىغا تولۇق جاۋاپ بېرەلمەي ئىنتايىن ... بولدۇم.

4) سانىيەم بارا - بارا ... ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈردى.

كېرەكلىك سۆزلەر: بىئارام، قېتىنىپ، سىنچىلاپ، دۇنياغا كېلىش

3. تېكىستنىڭ ئاخىرقى ئابزاسىنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

Altunoq

25. لى شىجېن

لى شىجېن مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە يا-
شىغان ئۇلۇغ تىببىي ئالىم ۋە دورىشۇناس
ئىدى. ئۇنىڭ ئائىلىسى ئەۋلاتمۇ - ئەۋلات
تىۋىپلىق قىلىپ كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى
كەمبەغەللەرنىڭ كېسىللىنى كۆرگەندە ھەق
ئالمايتتى. لى شىجېن تىۋىپلارنىڭ ئۆلۈم
ئاغزىدىكىلەرنى قۇتقۇزالايدىغانلىقىنى، ئاغ-
رىقلارغا ياردەم كۆرسىتەلەيدىغانلىقىنى،
ئۇلارنى ئازاپتىن قۇتقۇزالايدىغانلىقىنى ئۆز
كۆزى بىلەن كۆرۈپ، كەمبەغەللەرنىڭ كېسى-
لىنى داۋالاش ئىرادىسىنى تىكلىگەن.

ئۇ ۋاقىتلاردا تىۋىپلىق كىشىلەر كۆز-
گە ئىلمايدىغان كەسىپ ئىدى. لى شىجېننىڭ
دادىسى ئوغلىنىڭمۇ تىۋىپ بولۇشىنى خالى-
مايتتى، لېكىن لى شىجېن دادىسىدىن كۆڭۈل
قويۇپ ئۆگەندى، شۇنىڭدەك ئۆزى نۇرغۇن-
لىغان رېتسېپلارنى يازدى. بىر قېتىم، دادى-

سى داۋالاش تەس بولغان بىر ئاغرىققا دۇچكېلىپ، بىر مەھەل شىپالىق رېتسېپ تا-پالماي قالغان. لى شىجېن ئۇنىڭغا پەس ئاۋاز بىلەن قەدىمقى بىر رېتسېپنى ئېيتىپ بەرگەن. دادىسى بۇنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ دەل شۇ كېسەلگە شىپالىق دورا ئىكەنلىكىنى ھىس قىلغان. شۇنىڭدىن كېيىن، دادىسى ئۇنىڭ تى-ۋىپلىقنى ئۆگىنىشىگە قوشۇلغان. ئۇ 22 يې-شىدا كىشىلەرنىڭ كېسەلىنى كۆرۈشكە باشلىغان.

لى شىجېن بىر تەرەپتىن تىۋىپلىق قى-لىپ، يەنە بىر تەرەپتىن دورا ئۆسۈملۈكلى-رىنى تەتقىق قىلغان. ئۇ كونا دورا ئۆسۈم-لۈكلىرى كىتاۋىدا نۇرغۇنلىغان يېتەرسىز-لىكلەرنىڭ بارلىقىنى سەزگەن. ئۇنىڭدا نۇر-غۇنلىغان پايدىلىق دورا ئۆسۈملۈكلىرى خا-تىرىلەنمىگەن ئىدى. بەزى دورا ئۆسۈملۈك-لىرىنىڭ نامىلا خاتىرىلىنىپ، ئۇنىڭ شەكلى ۋە ئۆسۈش ئەھۋالى خاتىرىلەنمىگەن، يەنە بەزى دورا ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ داۋا بولىدى-غان تەرىپى ۋە ئۇنۇمى خاتا يېزىلغان ئىدى. ئۇ، كېسەل كىشى دورىنى خاتا يەپ قويسا،

چۇ نىممىدىگەن خەتەرلىك - ھە، دەپ ئويلى-
غان، شۇنىڭ بىلەن يېڭىدىن بىرقەدەر مۇ-
كەممەلرەك بولغان دورا ئۆسۈملۈكلىرى كىتا-
ۋىنى تۈزۈپ چىقىشقا بەل باغلىغان.

لى شىجېن بۇ كىتاپنى يېزىپ چىقىش
ئۈچۈن، كېسەل داۋالاش جەريانىدا تەجرىبە
توپلاشقا دىققەت قىلىپلا قالماستىن، يەنە
ئۆزى ھەرقايسى جايلارغا بېرىپ، دورا ئۆ-
سۈملۈكلىرىنى يىققان. ئۇ تاغلارنىڭ ئېگىز
بولۇشى، يوللارنىڭ يىراق بولۇشىدىن قورق-
ماي، قاتتىق سوغاق، تومۇز ئىسسىقلىرىدىنمۇ
قورقماي، دورا ئۆسۈملۈكلىرى چىقىدىغان
مەشھۇر تاغلارنى كېزىپ چىققان. ئۇ بەزىدە
بىرنەچچە كۈنلەرگىچە تاغدىن چۈشمەي يۈر-
گەن، قوسىقى ئاچسا ئېلىۋالغان نان - پانلى-
رىنى يېگەن، كەچ بولسا تاغدا تۈنەپ قال-
غان. ئۇ نۇرغۇن دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى ئۆزى
تېتىپ كۆرۈپ، ئۇنىڭ شىپالىق تەرىپى ۋە
ئۈنۈمىگە ھۆكۈم قىلغان. ئۇ 10 مىڭچە چا-
قىرىم يول مېڭىپ، مىڭلىغان تېۋىپلارنى،
پىشقەدەم دىخانلارنى، بېلىقچىلار ۋە ئوۋ-
چىلارنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلاردىن كىتاپتا

بولمىغان نۇرغۇنلىغان بىلىملەرنى ئۇگىـ
نىۋالغان.

بىر نەچچە يىلدىن كېيىن، ئۇ ئەسلى يۇرتى خۇبېي ئۆلكىسىنىڭ چىچۇنگە قايتىپ كېلىپ، كىتاپ يېزىشقا باشلىغان. ئۇ توپ - توغرا 27 يىل سەرپ قىلىپ، ئەڭ ئاخىرى بىر مەشھۇر دورا ئۆسۈملۈكلىرى كىتاۋى — «دورا ئۆسۈملۈكلىرى»نى يېزىپ چىققان. بۇ كىتاپ بىر مىليون خەتتىن (خەنزۇچە خەت) ئارتۇق بولۇپ، ئۇنىڭدا 1800 — 1900 خىل دورا ئۆسۈملۈكلىرى خاتىرىلەنگەن. بۇ جۇڭـ
گونىڭ دورىلىرى كىتاپلىرى ئىچىدە ئۇلۇغ بىر ئەسەردۇر. ئۇ بىر نەچچە دۆلەتلەرنىڭ تىلىغا

AltunOq

تەرجىمە قىلىنىپ، دۇنياغا تارقالغان.

كۆنۈكمە:

1. لى شىجېن نىمە ئۈچۈن بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان دورا ئۆسۈملۈكلىرى كىتاۋىنى يازدى؟ ئۇ كىتاپنى يېزىشتىن ئىلگىرى قانداق تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىگەن؟

2. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ، تۆۋەندىكى مەزمۇنلار بويىچە ئۇنى ئابزاسلارغا بۆلۈپ چىقىڭلار.

1) كەمبەغەللەرنىڭ كېسىلىنى داۋالاش ئىرادىسىنى تىكلەش.

2) دادىسىدىن تېۋىپلىق ئۆگىنىش.

3) «دورا ئۆسۈملۈكلىرى» نى يېزىپ چىقىش.

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

دورىشۇناش، رېتسېپ، شىپالىق، تەتقىق قىلىش، زىيارەت قىلىش

سۆز قالدۇرۇش خېتى

بىز بىرەر ئىش بىلەن بىراۋنى ئىزدەپ بېرىپ ئۇنى بىلەن كۆرۈشەلمىسەك، باشقىلار ئارقىلىق ئۇ ئىشنى يەتكۈزگەندە ئېنىق بولماي قالامدىكىن دەپ ئەندىشە قىلساق ئۇنىڭغا خەت قالدۇرۇپ قويساقمۇ بولىدۇ. مانا شۇ خەت، سۆز قالدۇرۇش خېتى دېيىلىدۇ.

سۆز قالدۇرۇش خېتىدە ئالدى بىلەن خەتنىڭ كىمگە تېگىشلىك ئىكەنلىكى، ئاندىن قانداق ئىش بارلىقى يېزىلىدۇ، ئەڭ ئاخىرىدا خەت قالدۇرغۇچىنىڭ ئىسىم پەملىسى ۋە خەت يېزىلغان ۋاقىت (يىل، ئاي، كۈن) يېزىلىدۇ.

سۆز قالدۇرۇش خېتى

ساۋاقداش ئۆمەر:

سېنى ئىزلەپ كەلسەم، سىرتقا چىقىپ

كېتىپسەن، ئەتە (يەكشەنبە) چۈشتىن كېيىن شىنجياڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسىغا بېرىپ، ئۆسمۈرلەر پىروگىراممىسى ئۈچۈن تەييار-لىغان شېئىرلىرىمىزنى ئوقۇماقچى بولدۇق. ئۆزەڭنىڭ يازغان شېئىرىڭنى ئېلىپ، سا-ئەت 2 بىلەن مەكتەپكە بارغىن. يىغىلىپ بىللە بارىمىز.

ساۋاقدىشىڭ ئەنۋەر روزى

1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى

كۆنۈكمە:

1. سۆز قالدۇرۇش خېتى دىگەن نىمە؟ ئۇ نىمە ئۈچۈن يېزىلىدۇ؟

2. سۆز قالدۇرۇش خېتى قانداق يېزىلىدۇ؟

3. ئۆلگىدىن پايدىلىنىپ، ھەر بىرىڭلار بىر پارچىدىن سۆز قالدۇرۇش خېتى يېزىڭلار.

264. يوتكەن پالتا

بىر ئادەم پالتىسىنى يوقىتىپ قويۇپ، خوشنىسىنى ئوغرىلىۋالدى، دەپ گۇمان قىپتۇ. ئۇ خوشنىسىغا قارىسا چىرايىدىن، مېڭىشى ـ تۇرۇشىدىن، گەپ ـ سۆزىدىن خۇددى پالتىنى ئوغرىلىۋالغاندەك كۆرۈنگۈدەك.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ كىشى پالتىسىنى باشقا يەردىن تېپىۋاپتۇ. ئۇ، ئەمدى خوشنىسىغا قارىسا، خوشنىسىنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشى، سۆز ـ ھەركىتى ھېچبىر پالتا ئوغرىلىۋالغاندەك ئەمەستەك.

خەلق ماقاللىرى:

گۇمان ئىماننى قاچۇرۇپتۇ.

ئۆزەڭنى مەھكەم تۇت، خوشناڭنى ئوغرى تۇتما.

كۆنۈكمە:

1. بۇ چۆچەكتىن نىمىنى چۈشەندىڭلار؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

2. چۆچەكنى تەپسىلى ھالدا قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. تېكستتىن كېيىنكى خەلق ماقاللىرىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ۋە يادلىۋېلىڭلار.

27. نەسرىدىن ئەپەندى لەتىپىلىرى

كۆزۈڭ ئاغرىسا، قولۇڭنى تارت

ئەپەندىم تىۋىپلىق قىلىپ ئولتۇرغان كۈنلەردە ئۈنىڭ ئالدىغا كۆزى ئاغرىق بىر كىشى كېلىپ، كۆزىگە داۋا سوراپتۇ. ئەپەندىم ئاغرىقنى سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن:

— ئاغرىقىڭىز يىلتىزى قوساقتا ئىكەن، قوسىقىڭىزدا يىلان پەيدا بولۇپ قاپتۇ، — دەپتۇ.

ئاغرىق تەشۋىشكە چۈشۈپ، ئۈنىڭ داۋاسىنى ئېيتىپ بېرىشىنى سوراپتۇ.

— قولىڭىز بىكار بولسىلا قوسىقىڭىزنى سىلاپ بېرىڭ، — دەپتۇ ئەپەندىم.

ئاغرىق كىشى ئەپەندىمنىڭ ئېيتقىنى بويىچە بىكار تۇرە-اي قوسىقىنى سىلاپتۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن كۆزى ياخشى بولۇپ قاپتۇ-دە، يەنە ئەپەندىمنىڭ ئالدىغا كەپتۇ:

— ئەپەندىم، بىر كۆرۈپ بېقىڭا، كۆ-
زۈممۇ ساقايدى، قوسىقىمدىكى يىلان يوقاپ-
تىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
— يىلانمۇ يوقاپتۇ، كۆزىڭىزمۇ ساقى-
يىپتۇ، كۆزۈڭ ئاغرىسا، قولۇڭنى تارت، دى-
گەن مۇشۇ، — دەپتۇ ئەپەندىم.

تىرناق يارىسى

بىر كۈنى ئەپەندىم تويغا بېرىپ، ئاچ-
كۆزرەك بىر ئادەم بىلەن بىر يەردە ئولتۇ-
رۇپ قاپتۇ. پولو تارتىلغاندا، ھېلىقى كىشى
دەسلەپ قىلىپ پولونىڭ ئۈستىگە بېسىلغان
گۆشكە چاڭگال سېلىشقا باشلاپتۇ.
— بۇرادەر، — دەپتۇ ئەپەندىم ھەمرى-
يىگە، — پولو دىگەننى بىر چېتىدىن يەيدۇ.
— ئۈستىدىن يىسە نىمە بولىدىكەن؟ —
دەپتۇ ھېلىقى كىشى نارازى بولۇپ.
— ئۈستىدىن يىسىڭىز پولونى تىرناق
يارىسى قىلىۋېتىدىكەنسىز، — دەپ جاۋاپ بې-
رىپتۇ ئەپەندىم.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۇنلۇك، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. ئەپەندىم نىمە ئۈچۈن كۆزىنى داۋالىتىشقا كەلگەن ئادەمگە «ئاغرىقنىڭ يىلتىزى قوساقتا ئىكەن، قولىڭىز بىكار بولسىلا قوسىغىڭىزنى سىلاپ بېرىڭ» دەيدۇ؟

3. ئەپەندىم نىمە ئۈچۈن ئۆزى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرغان ھىلىقى كىشىگە پولونى تىرناق يارىسى قىلىۋەتتىڭىز دەيدۇ؟ ئەپەندىمنىڭ بۇ سۆزىنى سىلەر قانداق چۈشەندىڭلار؟

4. بۇ ئىككى لەتىپىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

4. سىلەر قانداق لەتىپىلەرنى بىلىسىلەر؟ ئاۋال سۆزلەڭلار، ئاخىرىدا سۆزلىگەنلىرىڭلاردىن قىسقا، نەمۇنىلىكرەك بىرسىنى يېزىپ چىقىڭلار.

Altun0q

28. گۆلبەختەم

گۆلبەختەمنىڭ مەكتەپتە،
ئەلاچى دەپ نامى بار.
ئۆزى كىچىك بولسىمۇ،
ھەممە ئىشقا پەمى بار.

ئۆزى ئىلغار پىئونېر،
تېتىك ھەممە مۇلايىم.
كۆيۈنىدۇ ئۇ بەكمۇ،
دوستلىرىغا ھەر دائىم.

كىچىكنى ئىنىم دىسە،
چوڭلارنى ئاكام دەيدۇ.
ئۇستازىنى كۆرگەندە،
ھۆرمەتلەپ سالام دەيدۇ.

ئۆرنەك بولار بىزلەرگە،
ئۇنىڭ ھەممە ئىشلىرى.

پاسسىپلىقنى بىلمەيدۇ،
ئىشتا ياز ھەم قىشلىرى.

شۇڭا بىزلەر بەختەمنى،
قەدىرلەيمىز ھامانەم.
بەختەمدەك بولۇش ئۈچۈن،
تىرىشىمىز بىزمۇ ھەم.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. گۈلبەختەم قانداق قىز؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن مەكتەپ بويىچە ئۈلگىلىك قىز بولالىدى؟ بىز ئۇنىڭ قايسى تەرەپلىرىدىن ئۆگىنىشىمىز كېرەك؟

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئۇ سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.
پەم، مۇلايىم، ئۈرنەك، قەدىرلەش

4. بۇ شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.

29. نەشپۈت يىيىش

(تەمسىل)

بىر بالا بازارغا بېرىپ، قايتىشىدا بىر سومكا نەشپۈت سېتىۋاپتۇ. ئۇ يول بويى توختىماي نەشپۈت يەپ مېڭىپتۇ، يېرىم يولغا كەلگەندە قوسىغى ناھايىتى قاتتىق تولغاپ ئاغرىپتۇ. بالا نەشپۈتنى جىق يەۋەتكەنلىكىنى ئويلاپ، سومكىسىغا قارىسا، شۇنچە كۆپ نەشپۈتتىن ئاران ئىككى تال قالغىنىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئۆيگە كېلىپ، نەشپۈتنى دادىسىغا: «يەڭ» دەپ بېرىپتۇ. دادا ئوغلىدىن خۇرسەن بولۇپ، نەشپۈتنى قولىغا ئاپتۇ. لېكىن بالا ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ قاراپ تۇرسا، دادىسى بىر تال نەشپۈتنى ئۆزى يەپ، بىرىنى بوۋىسىغا بەرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ.

شۇ كۈنى كەچتە بالا، بالىنىڭ ئاتا ـ ئانا، بوۋا ۋە سىڭلىسى جەم بولۇپ تاماق

يەۋاتقاندا بوۋىسى ھىلىقى بىر تال نەشپۈت- نى ئەكىلىپ پىچاق بىلەن 5 كە بۆلۈپ: «قېنى، نەشپۈتكە ئېغىز تېگىڭلار» دەپ- تۇ. بالا بۇ ئىشقا ھەيران قېلىپ:

«بوۋا، ئازغىنا نەرسىنى ئۆزىڭىز يېسىڭىز بولمامدۇ؟» دەپتۇ. بوۋاي مەنىلىك كۈلۈپ: «تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر، يالغۇز يېگەن يەرگە سىڭەر» دەپتۇ. بالا بوۋىسىنىڭ بۇ ئىشىدىن چوڭقۇر تەسىرلىنىپتۇ ۋە شۇندىن تارتىپ ھەرقانداق ئىشتا ئۆزىنى ئەمەس، باشقىلارنى ئويلايدىغان بوپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار.

AltunOq

1) بالا بازارغا بېرىپ، قايتىشىدا نىمە سېتىۋالدى؟ يېرىم يولغا كەلگەندە نىمە ئۈچۈن ئۈنىڭ قوسىغى ئاغرىپ كەتتى؟

2) بوۋىسى ئۆزى يېيىشكە تېگىشلىك بىر تال نەشپۈتنى نىمە ئۈچۈن بەشكە بۆلدى؟

3) «تەڭ يىگەن تەنگە سىڭەر، يالغۇز يىگەن يەرگە سىڭەر» دىگەن تەمسىلدىن نىمىنى چۈشەندىڭلار؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

2. تېكىستنى قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى ئوقۇپ، ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ئۇ جۈملىلەردە قانداق مەنە ئىپادىلىگەنلىگىگە ھەمدە ئۇلارنىڭ مەنە ئىپادىلىشىدە پەرق بار - يوقلۇغىغا دىققەت قىلىڭلار.

1) مەن باقىقا كىرىپ، قىپ - قىزىل پىشقان ئالمىلارغا <u>ئىغىز تەگدىم</u>.

2) مەن باقىقا كىرىپ، قىپ - قىزىل پىشقان ئالمىلارنى <u>يىدىم</u>.

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋىلىڭلار ھەمدە ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

خۇرسەن بولۇش، مەنىلىك كۆلۈش، چوڭقۇر تەسىرلىنىش

*30. سالامنىڭ سەۋىبى

(چۆچەك)

بۇرۇن ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق بىر ئادەم ئۆتكەن ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئوغلى بىلەن يولدا كېتىۋاتسا، ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئۇچراپتۇ. ئاتا ـ بالا قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، ئېگىلگەن هالدا بوۋايغا سالام بېرىپتۇ. بوۋاي ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

ئۇلار يەنە يولنى داۋاملاشتۇرۇپ، بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئالدىغا بىر يىگىت يولۇقۇپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! — سالام بېرىپتۇ ئاتا يىگىتكە هۆرمەت بىلدۈرۈپ، يىگىتمۇ سالامغا سالام بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. يىگىت ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن ئوغۇل ئاتىسىدىن:

— سەن ماڭا: «كىشىلەر ئۆزئارا بىر ـ بىرىنى هۆرمەتلەيدىغان بولۇشى لازىم، كىچىكلەر چوڭلارنى كۆرگەندە سالام بېرىپ ئۆتۈشى كېرەك» دەپ نەسىهەت قىلغان ئى-

مدىڭ. بىزگە ھازىر بىر بوۋاي بىلەن بىر يىگىت يولۇقۇپ ئۆتتى، بوۋايغۇ سەندىن چوڭ، يىگىت سەندىن كىچىك تۇرسا سەن نىمىشقا ئۇنى ئۆزەڭدىن چوڭ بىلىپ ئاۋال سالام بىردىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئادەمنىڭ چوڭ - كىچىكلىگى يالغۇز ياش قۇرامى بىلەنلا ئەمەس، بىلىم بىلەنمۇ ئۆلچىنىدۇ، — دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ ئاتا، — «ئەقىل ياشتا ئەمەس باشتا» دىگەن تەمسىل بار، يىگىت مەندىن كىچىك بولسىمۇ، بىلىمى مەندىن كۆپ بولغاچقا ئۇنى ئۆزەمدىن چوڭ بىلىپ ئۇنىڭدىن بۇرۇن سالام بەردىم.

ئوغۇل ئاتىسىنىڭ سۆزىگە قايىل بوپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. ئاتا - بالا كېتىۋېتىپ كىملەرگە ئۇچراشتى؟ ئاتا ئۇلارغا قانداق ھۆرمەت بىلدۈردى؟

3. ئاتا بالىسىنىڭ سورىغان سوئالىغا نىمە دەپ جاۋاپ بەردى؟ بەرگەن جاۋاۋى توغرىمۇ؟

4. تېكىستنى قايتا بايان قىلىڭلار.

5. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ۋە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

ئەدەپ - ئەخلاق، ئىلىك ئېلىش، نەسىھەت قىلىش، قايىل بولۇش، ياش قۇرامى

AltunOq

مەسئۇل تەھرىرى: ئابلەت قاسىم

五年制小学课本

语 文

第五册

新疆维吾尔自治区教育厅语文编写组编

（维吾尔文）

*

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى
تىل - ئەدەبىيات دەرسلىكلىرىنى تۈزۈش گۇرۇپپىسى تۈزدى
شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

*

فورماتى: 787×1092 1/32 باسما تاۋاق: 4·125
1984 - يىلى 6 - ئاي 1 - نەشرى
1984 - يىل 6 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 168·000
بىرلەشمە نومۇرى: MK7129·1487
باھاسى: 0·24 يۈەن